

Kupujte iba
od predajcu
s preukazom.
Číslo preukazu
predajcu:

NOTABENE

2,80 €

Polovica
pre predajcu

Festival

Pre silu a pre lásku (4) ● Drzé dievča (7) ● Zákaz vjazdu (12) ● Architekti zážitkov (15) ● Najzaujímavejšie svetové festivaly (18) ● 74 rán bičom (22) ● Hlboko počúvam Bratislavu (23) ● Sviatok Maurov a kresťanov (28) ● Také britské! (32) ● Savore Róma le Gruskaske (35) ● Festivalovi nosiči (36) ● Na prvom festivale (38) ● Len si posediť na lavičke (40)

AUGUST 2026 Č. 301

**Kristína
Tormová**
Múdre
radosti

Čím žijeme v NOTA BENE

Text Petra Vrablicová

Foto Proti prúdu

PRAŽSKÁ INŠPIRÁCIA

Sociálne pracovníčky NOTA BENE navštívili organizácie Bona a Baobab v Prahe. Pracujú s ľuďmi s duševným ochorením, ktorí čelia bezdomovectvu alebo bytovej núdzi. V interdisciplinárnom tíme sú popri kľúčových pracovníkoch zastúpené aj zdravotné sestry alebo terapeutka. Podstatnú rolu zohrávajú peer pracovníčky s podobnou životnou skúsenosťou ako klientstvo.

DOSTUPNÉ BÝVANIE PATRÍ VŠETKÝM

Riaditeľka OZ Proti prúdu Nina Beňová vystúpila na odbornom seminári Dostupné a sociálne bývanie podporované z fondov politiky súdržnosti EÚ v ČR a SR, ktorý organizoval DG Regio. Na Slovensku tvorí sociálne bývanie iba 3% bytov. „Pri vytváraní kapacít dostupného bývania nemôžeme vynechať ľudí v núdzi, akými sú aj ľudia bez domova, a uspokojiť sa s tým, že sme ho sprístupnili ľuďom v kľúčových profesiách,“ zdôraznila. Kľúčovými pre prístup k bývaniu sú na Slovensku funkčný a dostatočne veľký príspevok na bývanie a podpora výstavby cenovo dostupného bývania.

NOTA BENE DEŤOM

Medzinárodný deň detí sme oslávili s desiatkami tých najmenších maľovaním titulnej stránky časopisu NOTA BENE. Z priestorov IKEA sme sa prostredníctvom ich malieb preniesli do ideálneho domova, podmorského sveta aj do ďalekej Antarktídy.

300 ŠÁLOV

Pri príležitosti Medzinárodného dňa štrikovania na verejnosti ste sa spolu s nami pustili do výzvy mať do konca roka šál pre každého z našich predajcov. Či ste firma alebo jednotlivец, môžete sa zapojiť aj vy. Stačí sa nám ozvať!

MINIZÁHRADKA

Predajkyňa Majka si urobila radosť a z ušetrených peňazí z predaja časopisu si kúpila planty paradajok a uhoriek. Každý deň sa teší, ako pôjde skontrolovať rastúce plody a že onedlho ochutná vlastnú úrodu.

POSLEDNÝ ŠTVRTOK

Prezentácia 300. čísla NOTA BENE Ulica mala u našich predajcov a predajkyň mimoriadny úspech. Oslovil ich najmä príbeh mladých chlapcov z Utekáča o dospievaní v hladových dolinách, ktoré mnohí menovali z hlavy. Rovnako záľuba v potulovaní sa bratislavskými ulicami aj reportáž o lazoch Čechánky, ku ktorým majú viacerí osobné väzby.

Ostrov prijatia

Vraj keď máme strach, pomáha uvedomiť si, že v tom nie sme sami.

Aj preto sú zdieľané zážitky také užitočné. Nalaďujeme sa s ľuďmi, ktorých nepoznáme, na podobnú emóciu. Prechádzame ňou spolu. Zažívame to v kinách, divadlách a vo veľkom na festivaloch.

Na festivale – najmä na takom, ako je Pohoda – sme zväčša s ľuďmi, s ktorými zdieľame podobné hodnoty. Nemusíme presvedčať, vysvetľovať ani cítiť úzkosť, že nám niekto chce upierať nejakú podobu našej ľudskosti.

Je to úľavný pocit. Nechce sa nám odísť. Kiežby sme mohli zostať dlhšie. Možno aj navždy. Musíme sa ale vrátiť a zdieľať naše životy s tými, u ktorých nám takéto porozumenie chýba.

Je to tak dobre. Odpoveďou na strach zo spolužitia nie je presťahovať sa na utopický ostrov prijatia. Za bránou festivalu totiž ostalo priveľa tých, ktorí sa naň z rôznych dôvodov nikdy nedostanú. Naši teoretickí spolocestujúci po ostrove prijatia, ktorým nenapadne prísť alebo nemajú na cestovné.

Pamätám sa, ako ma pred dvadsiatimi rokmi Pohoda inšpirovala. Aj vďaka nej som v našom susedstve spoluvytváral komunitný projekt Susedia na dvore. Chcel som vo vnútrobloku medzi bytovkami a občas uhundranými susedmi a susedami premietať filmy, organizovať diskusie o knihách, blšie trhy, koncerty. Skúsili sme to a trvalo to desať rokov. Nekonečný mikrofestival, utopický ostrov, malá Pohoda, kde bolo na chvíľu iba dobre. Možno tam niekto prišiel, inšpiroval sa a skúsil niečo podobné pri svojom paneláku.

Ostrov prijatia sa pravdepodobne nikdy nezlejú do jednej veľkej láskyplnej pevniny.

Napriek tomu ich vytvárame a pozývame naň ďalších spolocestujúcich, ktorí správu o nich podajú ďalej.

Dušo Martinčok
spisovateľ, spolupracovník NOTA BENE

Pre silu a pre lásku → 4

Na preplnené námestie talianskej Sieny Campo smerujú úzkymi uličkami starého mesta kone, aby absolvovali jedny z najšialenejších dostihov na svete. Sienske palio sa jazdí od roku 1239. Pre obyvateľov mesta to nie sú len preteky. Je to život.

Architekti zážitkov → 15

Zmes zvukov, farieb, vôní a pohybu. Veľké pódium, hudba, šou. V pamäti nám utkvie len to, čo nás zaujalo najviac. Kto vymýšľa, ako bude náš nezabudnuteľný zážitok vyzeráť?

Hlboko počúvam Bratislavu → 23

Nahráva zvuky mesta, pozýva ľudí načúvať križovatke a vyvádza ich z komfortnej zóny na podujatí JAMA. Eva Vozárová verí, že počúvanie sveta môže pomôcť nám i jemu.

Talianska Siena žije v lete historickými dostihmi. Ich tradícia je miestnym ľuďom vrytá pod kožu a do DNA.

Text a foto Jana Čavojská

Pre silu a pre

Na preplnené námestie talianskej Sieny Campo smerujú úzkymi uličkami starého mesta kone, aby absolvovali jednu z najšialenejších dostihov na svete. Sienske palio sa jazdí od roku 1239. Pre obyvateľov mesta to nie sú len preteky. Je to život.

PALIO JE VOJNA

Siena je rozdelená na sedemnášť štvrtí, po taliansky contrád. Sedemnášť koní by však na námestí pretekať nemohlo, zmestí sa tam maximálne desať. Preto sa všetko začína žrebovaním. Každý rok vyžrebujú contrady, ktoré sa zúčastnia dostihov. Preteká sa dvakrát: 2. júla a 16. augusta. Na koho to nevyšlo v predchádzajúcich dostihoch, automaticky má zarúčené miesto v tých ďalších. Tri zvyšné miesta prideli žreb.

Štyri dni pred dostihmi sa stretnú kapitáni contrád. Kapitáni preto, lebo palio je vojna. Spoločne sledujú vybraných tridsať až tridsaťpäť koní, ktoré sa prehánajú pod sienskymi hradbami. Vyberú z nich desať na dostihy. Nemusia to byť tie najrýchlejšie a najsilnejšie. Môžu sa prikloniť k výberu spoľahlivých koní, ktoré tento typ dostihov zvládnu. Potom príde opäť na rad žrebovanie. Contrady si kone nevyberajú. Pridelujú im ich náhodne – lósom. Vybrať si však môžu džokejov. A na tom si dávajú veľmi záležať! Samozrejme, najlepší džokeji si pýtajú za svoju službu tučné sumy. Contrady však neľutujú žiadne výdavky.

Nejde o klasické dostihy. Jazdí sa bez sedla. Pády sú pomerne časté. A ak džokej nevyhrá, môže sa stať, že ho nespokojní členovia contrady na záver počastujú bitkou. Za takého patálie si jazdci nechajú dobre zaplatiť.

V palii sa vraj točia obrovské peniaze. Prispievajú všetci členovia contrady. Chudobnejší menej, bohatí veľa. Keď ide o tradíciu a prestíž, Sienčania nehľadia na to, koľko to

stoí. Dovoľené je všetko. Contrady bojujú akýmikoľvek prostriedkami. Napríklad podplácajú konkurenčných džokejov, trénerov, dokonca aj rozhodcov, stalo sa, že podplatili celú konkurenčnú contradu. Kvôli hrozbe si treba džokeja a koňa počas štyroch dní palia strážiť. Nikto cudzí sa k nim nesmie priblížiť. Prečo? Pamätajte: dovoľené sú všetky, aj nečestné prostriedky.

„Contrady bojujú akýmikoľvek prostriedkami. Podplácajú konkurenčných džokejov, trénerov, dokonca aj rozhodcov, stalo sa, že podplatili celú konkurenčnú contradu.“

lásku

Z PLNÝCH PEŮC

Tieto zvláštne preteky vznikli kedysi z tradície dostihových zápolení vplyvných patricijských rodín. Neskôr začali medzi sebou súperiť obyčajné štvrte mesta. Víťaz dostane

zástavu. V lokálnom dialekte palio. Každý rok ju maľuje iný umelec.

Úlohou džokejov a koní je trikrát obehnúť námestie Campo. Zmestí sa sem až 25 000 divákov. Najlepšie miesta na tribúnach sa predávajú. Tí, čo chcú sledovať preteky zadarmo, sa tlačia v strede námestia.

Okrem hlavných pretekov sa na Campe koná niekoľko tréningov. Aj na tie sa prídu pozrieť tisíce divákov a prežívajú ich takmer ako rozhodujúce dostihy. Na špeciálnej tribúne sedia deti z jednotlivých contrád. Nahlas sa rozčuľujú nad nepriateľskými contradami a počas pretekov zúrivo povzbudzujú svojho koňa. Aj dospelí kričia z plných

ten posledný, začnú sa, keď vyštartuje on. Kedy to bude, je úplne na jeho rozhodnutí a nikto, ani ostatní džokeji, ani contrady, ani diváci nesmú nič namietť. Raz sa takto čakalo do ďalšieho dňa. Kone do zotmenia neodštartovali, takže sa rozhodlo o prerušení pretekov.

V deň hlavných dostihov požehnávajú kňazi súťažiaci kone v katedrále. Dav, ktorý ich sprevádza ulicami na námestie, dvíha ruky nad hlavy a spieva tradičnú pieseň Kým Siena spí. Pôvodné slová si každá contrada nahradila vlastným textom. Jej členovia spievajú o sebe, o svojej štvrti, o znepriatelených contradach, ktoré treba na pretekoch poraziť. „Pre silu a pre lásku,“ znie ulicami.

„Deti z jednotlivých contrád sa nahlas rozčuľujú nad nepriateľskými contradami. Dospelí kričia z plných pľúc, nadávajú, povzbudzujú, plačú a objímajú sa.“

pľúc, nadávajú, povzbudzujú, plačú a objímajú sa. Vraj neexistuje Sienčan, ktorého by palio nezaujímalo. S ľuďmi sa v tieto dni nedá normálne komunikovať. Každý je nervózny a s napätím čaká, ako to dopadne.

Celé mesto je počas palia vyzdobené vlajkami. Jednotlivé contrady si označujú svoje územie. Každá má svoje farby, vlajku, symbol a názov. Orol, Panter, Mušľa, Jednorožec, Sova, Slimák (aká smola, keď máte súperiť na dostihoch!) a tak ďalej. Príslušnosť ku contrade získava Sienčan miestom narodenia. Narodíš sa vo štvrti Vlčice a patríš tam až do smrti. Problém nastal, keď sa deti začali rodiť v nemocnici. Fakticky sa všetky deti narodili do contrady, v štvrti ktorej sa budova nemocnice nachádza. Stredoveká tradícia s niečím takým nepočítala. Sienčania sa však vynasili. Rodičia nosia do nemocnice hrst pôdy zo svojej contrady a hádžu ju pod posteľ. Dieťa sa tak narodí na jej území.

SPEV V ULICIACH

Celé šialenstvo okolo palia trvá vždy štyri dni. Tri dni sa konajú sprievody koní mestom a tréningy na námestí. Na tretí deň večer pripraví každá contrada do svojich ulíc dlhé stoly. Obyvatelia spolu vonku večerajú. V ten večer sa na Campe odohráva aj dôležitá generálka pretekov. Žreb rozhodne o postavení koní na štarte. Preteky začíná

A potom sa už len pretlačiť medzi tisíce ľudí na námestie a vykričať si hlasivky pri povzbudzovaní toho svojho koňa... A uvidí sa, kto na to má. Kto bude tento rok lepší ako ostatní, kto ich porazí a vybojuje si rešpekt ostatných contrád mesta. ●

Text Mária Modrovich
Foto Petra Bošanská

Drzé dievča

Bezhraničná ľúbička ľudí s niekoľkými popáleniami najvyššieho stupňa, ktoré však vždy zahojilo ďalšie príjemné stretnutie. Kristína Tormová nedokáže mlčať, keď sa deje niečo zlé.

Jej obrovskou „nevýhodou“ je, že ju nekonečne baví všetko, čo robí. Je zberateľka zážitkov a krásnych ľudí, objímačka tých, ktorí to potrebujú, živiteľka päťčlennej rodiny. Má ADHD mozog a vraj sa cíti ako vyžmýkaný mop... ale šťastný. Vlni jej diagnostikovali únavový syndróm. Fyzicky bola úplne K.O. Priznáva, že sa o seba bála. Teraz sa snaží samu seba trochu šetriť. Ale veľmi sa jej nedarí. Je na to príliš nadšený a zvedavý človek. A to je obrovská výhoda pre život.

Časť tvojho profesionálneho života je ukotvená v umeleckej

sfére. V zahraničí by bolo úplne normálne ďalšiu časť tvojich pracovných aktivít, napríklad spoluprácu s renomovanými značkami či vlastné obchodné úspechy, súhrnne a sebavedomo zastrešiť označením podnikateľka. My tu okolo týchto vecí zvykneme veľmi opatrne tancovať, akoby mohli naštrbiť umelecké renomé či dokonca úplne negovať občianske nasadenie. Ako sa vnímaš ty? Vidiš samu seba aj ako úspešnú podnikateľku?

Hovorím to prvýkrát a naozaj som sa nad tým musela zamyslieť. Ale áno,

som úspešná podnikateľka. Nie je to samochvála. Vyhodnotila som to podľa toho, že zubami-nechtami som zatiaľ vždy dokázala užiť moju rodinu a že máme všetko, čo potrebujeme. Možno občas aj niečo nazvyš. Ale často aj konsolidujeme. Nieкто za podnikateľský úspech považuje to, že má drahé dovolenky a nehnuteľnosti v zahraničí či luxusné kabelky. Pre mňa je znakom úspechu, že si môžem na trhu kúpiť jahody a hrášok, keď mám chuť, alebo že dokážem každý mesiac poslať našej Mary a Rosemary do Afriky dvakrát 25 eur, od ktorých závisí ich živobytie a vzdelanie. Že môžem našej Aničke, ktorá predáva NOTA BENE pred samoobsluhou, kúpiť pagáčik a že vždy, keď idem okolo vášho predajcu Vlada na rohu Dunajskej a Štúrovej, mám čas na dlhé a silné objatie. Alebo že môžem počúvať ticho na našej chalupe pri Veľkom Krtiši, kde nám asi za chvíľu *dzigne* strecha. Som úspešná podnikateľka, lebo ma živí to, čo ma baví a čo milujem.

Činnosti, ktorým sa venuješ, majú naozaj široký záber. Niekde som však čítala, že za svoj najcennejší úspech považuješ detskú knižku O Duške a Luške. V jednom rozhovore si povedala, že aj svoju knihu rozhovorov o materstve vnímaš ako nesmierne dôležitú. Vysvetlíš nám prečo? A prípadne pridáš do rebríčka aj ďalšie najväčšie úspechy?

Nikdy som nemala žiadne profesijné ani kariérne sny. Robím celý život, čo ma baví, a zdá sa, že to baví aj ľudí naokolo. Mám šťastie, že sa viem tešiť. Vtedy mám asi ten pocit úspechu. Taký pocit v bruchu, ako keď si zamilovaná. Vypestovala som si ho rokmi. Je to zručnosť, ktorú vie človek nadobudnúť. Všimáť si maličkosti, hýčkať si vďačnosť. Musela som sa to takto naučiť, lebo inak by som mohla byť po všetkom, čo som pozažívala, jednou odpornou depresívnou mrchou. Ale ja sa tak so sebou necítim dobre. *Duška a Luška* sú *médžik* a tým rozprávkam dávam celé srdce. Píšem ich spolu so svojím *inrčájldom* (pozn. red.: z angl. *inner child* – vnútorné dieťa). Sú to príbehy nielen pre deti, ale aj pre tých, ktorí ich malým ľuďom čítajú. Chcem, aby ich to bavilo, aby sa o tom rozprávali, aby kniha znamenala spoločne

„Skúste sa napríklad opýtať svojho predajcu alebo predajkyne NOTA BENE, či nechce objať... Tak dlho, naozajstne. Načo sú nám hranice zo strachu, keď sa potom v tej svojej oplotenej krajinke cítime sami?“

strávený čas. Lebo to je najviac, čo vieme malým ľuďom dať. Písanie rozprávok je pre mňa taký pôrod. Ten proces vlastne aj trochu nenávidím. Výsledok však milujem. Nedávno mi jedna mama v škole hovorila, že *Duška a Luška* jej zachránili život, pomáhali jej v najťažších chvíľach a vďaka nim verila na dobré konce. Aj sme si spolu poplakali. A knižka *O rodičovaní*? Vlastne som sa ako rodička potrebovala stále niečo vypytovať a konzultovať svoje rodičovské zlyhania. Našťastie som vždy našla okolo seba dosť ľudí, ktorí poznajú odpovede. Tak som sa to rozhodla písať aj pre ostatných. Hrdo hlásim, že moja knižka *O rodičovaní* dodáva rodičom tony rodičovského sebavedomia a povzbudení. Tie rozhovory mi totálne zmenili myslenie nielen ako mame. Odvtedy sa predovšetkým sama k sebe správam úplne inak.

My dve sme sa spoznali pri ďalšej činnosti, ktorej sa venuješ, a to je moderovanie diskusií so spisovateľmi a spisovateľkami na literárnych festivaloch. Toto číslo časopisu je venované práve festivalom a o tebe sa vie, že na festivaly chodíš aj mimo pracovných povinností. Ktoré slovenské festivaly máš rada?

Som festivalový typ. Festivaly sú pre mňa niečo ako dospelácky Disneyland. Najradšej mám asi festival Atmosféra, Pohodu – aj kvôli diskusiám –, a tohtoročný Brak bol úplná paráda. Roky som ambasádorkou festivalu Mičinský pitvor, ktorý je tento rok v konsolidačnej verzii, lebo nedostal grant... Asi nás nečaká ľahké obdobie, čo sa týka týchto múdrych radostí. A teda moderovanie literárnych diskusií naozaj fatálne milujem. Knihy, čítanie a rozprávanie o knihách mi prinášajú momenty, kedy sa cítim naozaj veľmi šťastná nielen v srdci, ale aj v mozgu.

Ľudia mi niekedy hovoria, že som odvážna, ale ja som tľchuba od malička. To drzé dievča, čo sa vždy ozvalo, vyrástlo a v dospeláckom svete sa to volá občiansky aktivizmus. Pre mňa je to absolútna samozrejmosť – vyrastala som medzi ľuďmi, ktorí to takto mali. Pre môj súkromný život to často znamená stratu práce, problémy v práci, nedostatok práce, stohy nenávisťných komentárov, pár verbálnych napadnutí na ulici, jeden plivanec od okoloidúceho, chvíľu aj ozbrojenú ochranu, a teda hlavne tony nádeje, že nič nie je stratené, aj keď sa niekedy zdá, že je.

Apolitickosť považuješ za nonsens. Vysvetli.

Apolitickosť je nonsens. Nie preto, že by každý musel patriť k nejakej strane alebo sa hádať o politike pri nedeľnom obede. I keď my sa už vieme

pohádať a rozdeliť kvôli každej blbosti. Politika je úplne všetko okolo nás. Je v tom, či máme dostupné vzdelanie pre našich malých ľudí, nemocnice, termíny na včasnú diagnostiku choroby, či sa niekto postará o ľudí bez domova, či sa ženy cítia bezpečne na ulici, či sa mladí ľudia musia báť o svoju budúcnosť. Aj to, že sa rozhodnem nevyjadriť, je mojím spôsobom politické rozhodnutie. Veď aj existencia NOTA BENE je politika. To, že sa o niektorých ľudí namiesto štátu starajú neziskové organizácie, je politika. Aj to, čo považujeme za dôležité, komu podáme pomocnú ruku a pri čom zostaneme ticho a čo všetko dokážeme mlčiac tolerovať, je politika. Nemyslím si, že každý musí stáť na pódii alebo písať statusy. Ale všetci žijeme v spoločnosti a všetci svojimi rozhodnutiami ovplyvňujeme, ako bude vyzeráť náš svet. Všetci sme za to zodpovední. Práve preto pre mňa apolitickosť nie je možná.

Keďže sa verejne vyjadruješ k témam depresie a duševného zdravia, obracajú sa na teba neznámi aj známi ľudia s prosbou o radu a podporu aj s vďakou za to, že tieto témy dlhodobo otváraš. Kto pomohol tebe, keď si sa ocitla na dne?

Predsa ja, veď som v pomáhaní v tejto veci naozaj dobrá! Je pravda, že keď som prvýkrát potrebovala pomoc, internet len začínal a o duševných boľáčkách sa radšej mlčalo, aby hanba nebola. Keď som pred osemnástimi rokmi dávala k tejto téme prvý rozhovor, pani redaktorka sa ma pýtala, či sa rodina za mňa nebude hanbiť a či sa nebojím, že prídem o prácu, keď som sa takto „priznala“. Rozhodla som sa hovoriť o depresiách práve preto, aby ľudia vedeli, že nemusia trpieť a že sa s tým dá niečo robiť. Prišlo mi férové posunúť im túto dobrú správu, aby nemuseli tápať rovnako ako ja. Veď to je, ako keby ste niekomu s kašľom tajili, že existujú kvapky proti kašľu a bylinkový čaj s medom. Bola som však aj na takom dne, kde mi skoro nikto nepomohol, lebo to dno bolo hlbšie, než som čakala. Vtedy som na jednom večierku náhodne stretla psychológa a rovno som sa naňho pricucla... Vďakaobohu. To mi zachránilo život. Respektíve som začala žiť úplne nový život.

„Pre mňa je znakom úspechu, že si môžem na trhu kúpiť jahody a hrášok, keď mám chuť, alebo že dokážem každý mesiac posielat našej Mary a Rosemary do Afriky dvakrát po 25 eur, od ktorých závisí ich živobytie a vzdelanie.“

Nemáš problém skamarátiť sa s ľuďmi, ktorých stretávaš na ulici. V dnešnej dobe, keď sa tak často skloňujú osobné hranice, si pre mnohých za hranicou. Ty však hovoríš, že energia, ktorú dávaš do kontaktu s inými, sa ti napriek chvíľkovému vyčerpaniu vráti. Akoby si svoje nadšenie a vieru v občas aj vydreté vzťahy odovzdala nám, ľuďom dneška, strážiacim si svoje zdroje a dôverujúcim len preverenému najbližšiemu okoliu?

Som chodiaci Schengen.

Bezhraničná ľúbicka ľudí s niekoľkými popáleninami najvyššieho stupňa, ale ďalšie stretnutia a priateľstvá hoja každé bobko. Nielen leukoplastovo, hlbkovo. Keď napríklad u nás v kuchyni sedia naše ukrajinské dcéry, tridsiatničky, ktoré po začiatku absolútnej vojny v Ukrajine poslali rodičia do sveta a my sme ich úplne náhodne ubytovali, prská zo mňa vďačnosť vo forme farebných konfiet. Nikdy som si nemyslela, že budem mať o dve veľkáčske deti viac, nikdy som si nemyslela, že môžem úplne cudzie osoby z inej krajiny považovať za naozajstnú rodinu. Keby sme ich vtedy spontánne neprichýlili, vieš, o čo všetko by som prišla? Veď to skúste. Skúste sa napríklad opýtať svojho predajcu alebo predajkyne NOTA BENE, či nechce objať... Tak dlho, naozajstne. Načo sú nám hranice zo strachu, keď sa potom v tej svojej oplotenej krajinke cítíme sami? Toto je asi niečo, kvôli čomu sa oplatí riskovať. Aj preto, aby som ukázala svetu „mojich“ krásnych ľudí, som založila Bublinkovú fóliu a robím s nimi rozhovory. Zároveň tam budujem novú bublinkovú komunitu, ktorá nás zabalí do bublinkovej fólie, aby sme sa nerozbili. Mám však v živote aj ľudí, pri ktorých bolo viac ako potrebné postaviť si jasné hranice

a už ich neotvárať. Hranice sú často sloboda. Už nedokážem byť s ľuďmi, pred ktorými sa musím hrať na niekoho iného, aby som im vyhovovala. Aby som bola férová: existujú aj dni, keď zúfalo a sklamané frflem a kričím, že ľudia neznášam. Sú dni, keď chcem byť v tichu sama so sebou a nedvíham telefóny. Ale viac je tých dní, kedy to mám opačne. A to je dobre.

Tvoje nasadenie niektorí ľudia považujú za podozrivé. Pri každom rozhovore s tebou v online priestore sa v diskusii objavujú nenávisťné reakcie. Čím to podľa teba je? Ako to zvládaš? Chcela by si niečo odkázať svojim hejterom?

Verím, že to môže pôsobiť podozrivo! Robím veľa vecí, ktoré mnohým ľuďom prídu čudné. Ale mne nie. A niektorým ľuďom vadím. Nedávno som zažila situáciu, ktorá sa ma naozaj hlboko dotkla. Niektorý sa ku mne správal veľmi zhadzujúco a ja som zistila, že ma to stále vie zraniť viac, než by som chcela. Aj som si poplakala. Ale inak mi je už akosi jedno, čo si myslia iní. Už si tým neviem kaziť zbierku svojich zážitkov či nedaľbože radosť zo života. Takéto nastavenie mám od malička. Samozrejme, že som bola tisíckrát tá ublížená, šikanovaná, tisíckrát som sa postavila do roly obete, ktorej je ubližované a ešte sa do nej isto aj postavím, ale tešenie sa je pre mňa jednoducho viac. Ľudia, ktorí robia, čo ich baví, presne vedia, o čom hovorím. Ľuďom, ktorí nevedia, by som s láskou priala, aby vyskúšali existovať tak, ako túžia, bez ohľadu na to, čo si kto bude myslieť. A hejterom by som chcela odkázať, že viem, že sa necítia dobre a majú v sebe strašne veľa nenávisti a nespokojnosti so svojím životom a je mi to úprimne ľúto. Rozumiem ich frustrácii, sama ju často zažívam. Ak vďaka tomu, že sa vyventilujú na

mne, večer nezmlátia svoju manželku či deti, som k dispozícii. Na hejt som si zvykla. I keď si nemyslím, že na niečo také si máme zvykať. Nič iné mi neostávalo. Naučila som sa nedávať nenávisti toľko priestoru ako kedysi. Občas si ale kvalitne zamindžujem.

V čase, kedy mnohé ženy na sociálnych sieťach a v šoubiznise siahajú minimálne po botoxe, ty stále nosíš svoju – mimochodom krásnu – tvár. Je to vedomé rozhodnutie, pozostatky výchovy, vnútorné presvedčenie, vrodená prirodzenosť? A sú vzhľad

a takzvaná ženská krása témy, nad ktorými uvažuješ pri výchove vlastných detí?

Nikdy som nepremýšľala, že by som so svojou tvárou niečo robila. Ešte aj tú nasrdenú vrásku medzi obočím som si oblúbila. Ja sa veľa srdím. Čiu tvár by som mala nosiť, ak nie svoju? Avšak mám naozaj veľa tetovaní. Moja koža nie je len niečo, čo obaľuje moje telo. Je to môj pamätníček. 90 % času sa nemaľujem, lebo si vravím: „Načo?“ Ale bez rúžu skoro nechodím. Je pre mňa ako kúsok oblečenia. Keď sa občas namaľujem, cítim sa výnimočne. A potom sa neviem dočkať, kedy to zmyjem.

Mám rôzne fázy. Aby si si nemyslela, mám už pár rokov vytetované pehy na nose. Lebo som to tak potrebovala. Niektorý zase potrebuje botox, aby sa sám sebe páčil viac. Myslím si, že to je v poriadku. Zároveň mi často napadá, prečo sa samy sebe nepáčíme také, aké sme. Niekedy rozmýšľam, prečo človek potrebuje úplne zmeniť svoju tvár. Keby boli všetci so sebou spokojnejší, svet by bol krajším miestom. Jedna z mojich malých žien musela na okuliare nosiť okluzor, aby posilňovala oko. Bolo to dievčatko s okuliarmi a zakrytým očkom. Hovorím jej: „Počuj, veď tebe sa to normálne hodí.“ A ona na to: „Ja viem, ďakujem.“ Treba niečo dodať? Na ulici a v MHD chvália ľuďom outfity, keď sa im páčia. Naučila som ich fakt peknú vec.

V rámci prázdninového záveru: more alebo hory? Zahranicie alebo Slovensko?

Vieš, že vo Švédsku rastú pri mori čučoriedky a vonia to tam ako v Tatrách? *To je méďžik. Já jsem všude zdejší.* Páči sa mi toľko miest, že to neviem pomenovať. Ideál je, keď je leto rozdelené pol na pol medzi horami, na ktoré sa dívam zdola, a more. Počas covidu sme skoro pol roka žili v malej chatičke bez tečúcej vody v Tatrách. Od zimy do leta. S manželom sme zhodnotili, že to bolo najkrajšie obdobie v našom živote. Aj svadbu sme mali na tom mieste, medzi stromami. Ale keď sa ponorím do mora, mám pocit, že lietam. Milujem morské ticho. Ani mora ani lesa sa neviem nabažiť. A k tomu ideálne Paríž a Thajsko, festivaly, a hlavne doma.●

KRISTÍNA TORMOVÁ

Vyštudovala divadelnú dramaturgiu. Pracuje ako herečka, moderátorka, tvorkyňa obsahu, influencerka a dramaturgička. Napísala knihy *Som mama, Stále som mama a Budem mama*, čo sú autentické zápisky z materskej dovolenky, rodinnú knihu *O Duške a Luške* a dialógy s odborníkmi na tému rodičovstva *O rodičovaní*. Hrá v Divadle P. O. Hviezdoslava, je stand-up komičkou v Silných rečiach, robí rozhovory „Moji“ na kanáli Bublinková fólia. Je šťastne vydatá, má tri deti a psicu Sponku.

Text Lucie Römer
Foto Miloš Truhlář

Zákaz vjazdu!

Asi takýto je koncept susedských slávností Zaziť mesto inak. V septembri ožije ulice v susednom Česku už po dvadsiaty prvýkrát. Z malého projektu cykloaktivistov vyrástla zabehnutá značka. Vlni sa do podujatia zapojilo viac než 150 lokalít. A svojím spôsobom to prispelo aj k dlhodobej zmene.

NAJKRAJŠIE PRAŽSKÉ NÁBREŽIE

Písal sa rok 2005, za nového pápeža zvolili Benedikta XVI., svetlo sveta uzrel Youtube a v progresívnom pražskom divadle Alfréd vo dvore sa stretli jeho vtedajšia programová riaditeľka Šárka Havlíčková a ekologický aktivista, novinár a fanúšik cyklistickej dopravy Jan Bouchal.

Bicyklovanie vtedy v Prahe zažívalo opatrný vzostup. Organizovali sa spoločné cyklojazdy a občas padla oficiálna požiadavka na reguláciu automobilovej dopravy v meste, ktorého úzke, kopcovité uličky a nízky prah tolerancie mnohých šoférov doprave na dvoch kolesách veľmi neprajú. Komunita bicyklových nadšencov bola však rozdrobená a trochu aj rozhádaná. Janovi Bouchalovi sa páčili car-free zóny a car-free dni, ktoré v mnohých európskych krajinách organizovali už roky (pozn. red.: z angl. car-free – bez áut). V hlave mal podobný projekt. „Ja som bola z inej sociálnej bubliny. Vychrlil na mňa, že by chcel dať ulicu k dispozícii ľuďom a autá vymeniť za susedský „mumraj“,“ smeje sa Šárka s tým, že podobu toho „mumraja“ Jan potreboval pomôcť nájsť. Slovo „mumraj“ v slovenčine nemá ekvivalent. Najbližšie má k nemu asi naše „haravara“. V Česku mumraj

Skúste si predstaviť, že z vašej obľúbenej ulice či námestia na celý deň zmiznú autá a zaplnia ich susedia, hudba, domáce dobroty a všetko, čo ľudí, ktorí bývajú v okolí, napadne.

označuje podľa slovníka zhon alebo maškarádu – sprievod masiek, vraj sa však už používa aj na rôzne veselé susedské happeniny.

Šárku nadchol nápad preniesť divadlo na ulicu a premeniť ho de facto na happening. Jan a Šárka akciu asi rok pripravovali. Okrem iných prizvali k debate Terezu Vohryzkovou, ktorá tiež pracovala v Alfrédovi vo dvore.

Vol'ba padla na Smetanovo nábrežie, rušnú ulicu kúsok od Národného divadla. „Je to najkrajšie nábrežie v Prahe. Ale máme na ňom bordel. Jazdia tam dva prúdy áut a električky a nebola tam ani lavička, na ktorej by si ľudia mohli vychutnať výhľad,“ opisuje Šárka. „Chceli sme tam umiestniť veci, ktoré by sme na tej ulici chceli mať aj v bežnom živote, keby nebola taká zahltená premávkou,“ spomína Tereza.

BRAŤ SI SPÄŤ ULICE

Do príprav zasiahla tragická dopravná nehoda Jana Bouchala v januári 2006. Na bicykli ho zrazilo auto. Zraneniam podľaohol. Ostatní sa rozhodli rozbehnutý projekt dokončiť. „Chceli sme naplniť Honzove vízie. Zapojilo sa veľa ľudí,“ hovorí Tereza. Vybavili povolenia na uzáveru cesty, zohnali sponzorov, dohodli zapožičanie segwayov, aby sa mohli po rozľahlom nábreží jednoduchšie pohybovať.

V septembri počas Európskeho týždňa mobility vypukli dvojdnový happening a uzávera dopravnej tepny. „Pamätám si, ako sme sa báli, že ľudia neprídu. Dopoludnia tam policajti dotiahli značku zákazu vjazdu a čakali sme, čo bude,“ spomína Šárka. Usporiadatelia, prepojení s divadelníkmi,

cyklistami a aktivistami nastupovali do električiek, zo servírovacieho vozíka ponúkali cestujúcim nápoje a letáky s popisom akcie a snažili sa ich presvedčiť, aby na nábreží vystúpili. Zapojilo sa národné divadlo a spevácky zbor Hlahol. Jedno z divadiel vytvorilo inštaláciu lavičiek, hojdacích sietí a vankúšov a umožnilo tak ľuďom len sa nerušene dívať na Prahu. „Dnes spieva na ulici hocikto, ale vtedy ešte neexistovali ani pravidlá pre busking, takže ma dojalo, keď sa jeden kamarát postavil a začal hrať na gitare,“ hovorí Šárka.

Vtedajší primátor Prahy Pavel Bém nápad podporil a dokonca naň nadviazal záborom plochy od Klementina na Palackého námestie. Pri vstupe na Karlov most nechal inštalovať lezeckú stenu. Prišli stovky, možno tisícky ľudí.

Nasledujúca cyklojazda s poctou Janovi Bouchalovi mala rekordnú účasť.

V tom období začal tento trend hýbať aj ďalšími európskymi metropolami. Ľudia v Bukurešti si brali ulice naspäť formou festivalu Street Delivery, v Drážďanoch kreatívnym podujatím Bunte Republik Neustadt. Zaziť mesto inak hľadalo cestu do ďalších pražských ulíc aj mimo hlavného mesta.

OŽIVUJÚ ZAPADNUTÉ ZÁKUTIA

Celú značku drží pokoje záujmový spolok AutoMat. Spojil členov neformálneho hnutia cyklistov, ktorí chcú zlepšovať

„Mesto nevzniká len rozhodnutiami zhora, ale aj tým, že sa ľudia stretnú, dohodnú a otvoria svoju ulicu susedom.“

podmienky pre jazdu na bicykli (nielen) v Prahe a ktoré stálo na začiatku projektu Zžiť mesto inak. Kto chce slávnosť usporiadať u seba, mal by sa v spolku zaregistrovať a dostane k dispozícii grafické podklady a tému pre daný rok. V minulosti boli témy napríklad DIY, Bez bariér alebo Spomaľ. Vlni sa slávnosti konali na viac ako 150 miestach. Na každom z nich nadobudli rôznu podobu. Niekde sú profi akciou približujúcou sa komerčnému festivalu, inde pripomínajú skôr susedský piknik.

Pred siedmimi rokmi sa pridala napríklad Kutná Hora. Odvtedy tam ožívujú rôzne zapadnuté zákutia historického mestečka. „Festival sme zažili v Prahe a hneď sme vedeli, že niečo také chceme aj u nás,“ hovorí jedna zo zakladateľiek Tereza Pavelková. „Baví ma len tak sa stretnúť s ľuďmi na ulici a zistiť, aký majú pohľad na svet. Spoločne tvoriť s tými, s ktorými toto miesto zdieľam,“ dodáva Monika Václová zo spolku Kutnopolis, ktorý podujatie spoluorganizuje. Ona najradšej vymýšľa spolu so susedmi hry na témy, ktoré zadá AutoMat. Už si vyskúšali napríklad preteky v čo najpomalšej jazde na bicykli, hru „vymeň šatku za čokoľvek, čo ti za ňu susedia ponúknu“ alebo tancovanie v kruhu na námestí. „Je skvelé, keď sa ľudia na ulici bavia. Zažívame spolu emócie, vznikajú nové známosti.“

PRVÉ LASTOVIČKY

Najväčšou výzvou projektu je podľa jeho dnešného riaditeľa Martina Šotolu paradoxne jeho úspech. Kontinuálne rastúci záujem v Prahe aj v celej republike so sebou prináša vyššie náklady na administratívu, zdieľanie know-how, tvorbu manuálov a organizovanie online a offline stretnutí usporiadateľov. Projekt dnes financujú hlavne z grantov od magistrátov, darov od firiem aj jednotlivcov a najnovšie aj z účastníckych príspevkov jednotlivých lokalít.

Výzvou číslo dva je, aby sa z projektu nestal bežný mestský festival. Takých je veľa. „Našou prioritou je udržať princíp, že hlavnými tvorcami programu sú miestni ľudia,“ zdôrazňuje Martin.

Na Smetanovom nábreží už síce slávnosti neprebiehajú, ale pribudli tam lavičky. Myšlienka uzavrieť ho pre automobilovú dopravu sa stále vracia, naposledy cez kovid, keď tu jeden cestný pruh premenili na priestor pre terasy kaviarní. Busking (pouličné vystúpenie) je dnes v Prahe bežný a má stanovené pravidlá. Kaviarského života v exteriéri je viac. Trvalé zóny bez áut síce nevznikli, prvé lastovičky sa

ale objavili, napríklad komunitné zákutie s posedením na jednej z najrušnejších pražských križovatiek na Víťaznom námestí. Bežné sú farmárske trhy a susedské swapy. Priaznivci cyklistiky a kultúry ožili na niekoľko rokov Náplavku s podnikom Bajkazy. Dnes ho čiastočne nahradil multifunkčný priestor Bike Jesus.

„Jedno z divadiel vytvorilo inštaláciu lavičiek, hojdacích sietí a vankúšov a umožnilo tak ľuďom len sa nerušene dívať na Prahu.“

KOMUNITNÝ INKUBÁTOR

„Chceli sme, aby Smetanovo nábrežie pre cestnú premávku uzavreli. To sa nepodarilo,“ bilancuje Šárka. Dlhodobý dopad podujatí Zžiť mesto inak je podľa nej ale v tom, že sa stovky ľudí z rôznych lokalít naučili organizovať vlastné podujatia a poslúžilo im to ako platforma pre ďalšie aktivity. „Stal sa z nich občiansky komunitný inkubátor. Ich dopady sú dlhodobé a často nepriame.“

Riaditeľ projektu Martin Šotola hovorí, že ukazujú potenciál ulíc a námestí, ktoré by mohli lepšie slúžiť ich obyvateľom. Postupne však vyvstal ďalší dlhodobý cieľ. „Mne osobne slávnosti pripomínajú, že mesto nevzniká len rozhodnutiami zhora, ale aj tým, že sa ľudia stretnú, dohodnú a otvoria svoju ulicu susedom. Zistia, že môžu spolupvytvárať svoje okolie.“

Potvrďuje to aj skúsenosť z Kutnej Hory. Spolok Kutnopolis fungoval najprv tiež ako neformálne združenie. Postupne sa hlavne kvôli Zžiť mesto inak formalizoval. Okrem drobných akcií typu blšie trhy a besedy vytvoril napríklad výzvu spojenú s oslavami výročí 17. novembra Okno slobody. V rámci nej majú susedia rozsvietiť vo svojom okne jedným – dvomi slovami, čo pre nich výročie znamená. Výzvu vlni z Kutnej Hory rozšírili do ďalších šesťdesiatich miest.

„Zžiť mesto inak je pre mňa posúvaním hraníc komfortu mojich, mojich blízkych i neznámych susedov, ale citlivo a s dobrým úmyslom,“ uzatvára Monika Václová. „Vlastne je to tak trochu o sebarozvoji.“●

Text Petra Vrablicová

Foto Visual Architects

Architekti zážitkov

Zmes zvukov, farieb, vôní a pohybu. Veľké pódium, hudba, šou. V pamäti nám utkvie len to, čo nás zaujalo najviac. Kto vymýšľa, ako bude náš nezabudnuteľný zážitok vyzeráť?

„Meníme priestor na zážitky,“ vysvetľuje Lefteris Angelidis, výkonný riaditeľ britského kreatívneho produkčného domu Visual Architects. Myslí pritom na všetko od steny v obývačke cez bar a reštauráciu až po festival. „Prichádzajú za nami ľudia, ktorí chcú, aby v priestore vznikol zážitok, ktorý si môžu natočiť a interagovať s ním. Naplno ho prežiť.“

Začali v nočných kluboch. „Klubové eventy sme vizuálne upravovali podľa našich predstáv.“ Postupne to dotiahli na festivaly v Spojenom kráľovstve, neskôr v ďalších krajinách Európy

a Dubaji. Tam dostali zákazku na dizajnovanie reštaurácie Soul Street. „Náš zážitkový dizajn sme preniesli do inej roviny. Do trvalejších riešení, keďže dovtedy sme netvorili nič permanentné.“

Reštaurácia sa dostala medzi dvadsať najlepších v Dubaji. To im otvorilo dvere do sféry interiérového dizajnu. Vďaka 3D tlačí a sedemosovému robotovi si sami vyrábajú, čo vymyslia. Cieľ však ostáva rovnaký: „Vytvárať priestor, do ktorého ľudia vojdú a povedia si: Wow, kde to som? Aby mali pocit, že unikli z reality.“

POHLCUJÚCA SKÚSENOSŤ

Ide o dosiahnutie takzvanej *immersive experience*, teda pohlcujúceho zážitku. „Keď človek vstúpi do nočného klubu, na festival alebo do arény, ktorú pozná, musí mať pocit, že sa preniesol inam. Na miesto, ktoré nie je bežné, ktoré nepozná,“ vysvetľuje Lefteris.

Kľúčom je vytvoriť vstupnú bránu, tunel alebo chodník, ktorý navodí pocit, že vstupujeme do neznámeho. „Ľudia chcú zažiť pocit dobrodružstva. Cítiť, že idú k nevídanému. Po vystúpení z tunela sa pozrú na strop a ocitnú sa v inom svete.“ Nezáleží na tom, či ide o konštrukciu z látok, rastlín alebo strechových textílií. „Zavesené prvky diváka vtiahnu hlbšie do zážitku. Pod nimi je pódium s vlastným dizajnom. Okolo fotopointy a tematické objekty.“

Dôležité je zapojiť všetky zmysly. Zvuk je podľa Lefterisa jednoduchý. Vizualitu vnímame všade okolo. No čo vôňa? „Používame špeciálne difuzéry. Ak chceme vytvoriť atmosféru lesa, pridáme jeho vôňu. To posúva návštevníka do ďalšej vrstvy zážitku. Budúcnosť immersive experience je pridávať čo najviac zmyslových prvkov.“

Sociálne médiá menia pravidlá hry. Zákazníci spočiatku chceli od architektov inštalácie, v ktorých si návštevníci môžu urobiť fotky a publikovať ich online. „Tie zážitky vznikli, aby ľudí spájali, no v skutočnosti ich rozdeľujú, keďže človek s mobilom rieši len to, ako vytvoriť obsah. Oddeluje ho to od komunity a od fyzickej interakcie. Zároveň posilnili túžbu po autentických zážitkoch mimo obrazoviek. Dizajny sú preto navrhnuté okolo emócií.“

Architekti zážitkov si všímajú, že mladí sa chcú viac stretávať. Nechcú byť neustále na telefónoch. Na festivaloch preto vznikajú menšie pódia a viac zákutí, kde môžu spolu tráviť čas. Stúpa popularita menších udalostí.

DEKORÁCIE Z KURACEJ FARMY
Vytvorenie festivalového pódia sa podľa Lefterisa nelíši od tvorby pohlcujúceho zážitku. „Pozeráte sa na tie isté veci. Mení sa akurát priestor a možno publikum.“ Či už vytvára festival v lese alebo koncert v meste, dizajnérsky tím rozmýšľa o tom, kto je publikum, ako sa má cítiť a aký príbeh potrebuje. Až potom príde otázka, ako má vyzeráť set a prostredie. „Pre mladých, ktorí chcú byť šokovaní a chcú wow efekt, potrebujete vymyslieť niečo iné ako pre rodinu, ktorá ide s deťmi na Halloween.“

Lefteris vymýšľa dizajn eventov už takmer dve dekády. „Keď sme začínali

ako tanečný klub IllumiNaughty, nič také neexistovalo,“ spomína. „Bolo to dva roky pred vznikom sociálnych sietí. Začali sme dekoráciami. V roku 2008 prišiel Facebook a potom Instagram. Dekoratívne sety sa zrazu stali populárnymi. Všetci rýchlo pochopili, že potrebujú niečo, kde sa človek odfoťí.“

Prvé roky ich uskladňovali v malom kontajneri na kuracej farme. Dnes majú továreň s rozlohou 45 000 štvorcových metrov. Dizajn bol na začiatku oveľa jednoduchší. „Veľa sme šili, pretože všetko bolo o látkach, sieťach a rozťahovacích materiáloch najmä na strope.“ Lefteris si spomína, ako sa desať ľudí tlačilo v jeho spálni a snažilo sa vyrábať, čo potrebovali. „Nevyzeralo

to najlepšie. Všetci sme sa len učili šiť. Ja som v tom nebol veľmi dobrý. Neskôr sme zamestnali ľudí, ktorí to vedeli robiť profesionálne.“

3D TLAČ A SEDEMOSOVÝ ROBOT
Prvé návrhy dekorácií boli ploché a nepraktické. „Vyrábali sme hlavne drevené konštrukcie. Niekedy aj nafukovacie objekty, ale to nebolo ono. Chceli sme vytvárať 3D prostredia,“ vysvetľuje Lefteris.

Hľadali preto stroj, ktorý dokáže tvarovať materiál. Našli sedemosového robota. Úplne zmenil ich produkciu. Vyrezáva prostredia z blokov polystyrénu. Život im vdychujú video mappingom, vizuálnou technikou premietajúcou obraz na nerovné povrchy. „Vytvorili sme napríklad obrovské stromy. Vďaka projekcii vyzerali, akoby sa im hýbali vetvy a hovorili s vami.“

Keďže štruktúra objektov bola pevná a plná, nemohli do nej vložiť svetlá. Takže začali tlačiť duté objekty na 3D tlačiarňu. „Keď sme o tom začali uvažovať, 3D tlačiarne neboli ani

zďaleka na dnešnej úrovni. V súčasnosti máme stroje, ktoré dokážu vytlačiť objekty vysoké až 1,9 metra.“

Priemyselné technológie využívajú inovatívnymi spôsobmi. „Nedávno sme vytvorili inštaláciu, z ktorej vychádzal svetelný prstenec. Išlo o unikátny kus spájajúci animatroniku s 3D tlačným prvkom.“ Wow-efekt vytvárali kedysi svetlá. Dnes hlavne pohyb a animatronika – systém elektronickej kontroly na dosiahnutie prirodzeného, bezchybného pohybu.

DRUHÝ ŽIVOT INŠTALÁCIÍ
Keď v januári 2024 ich sklad v Manchestri zachvátil požiar, pôsobili už aj na najväčšej klubovej scéne v Európe, na Ibize. Necelý mesiac po incidente mali doručiť niekoľko zákazníkov. „Niektorí mali malú garáž, iný stroj, ktorý sme potrebovali, mestský úrad nám poskytol svoje priestory. Zavolali sme klientom a povedali im, čo sa stalo, s tým, že všetko odovzdáme podľa plánu. Boli v šoku. A my sme to zvládli.“

Dnes majú opäť svoju vlastnú kanceláriu. Klientom v nej dokážu predviesť 3D vizualizácie ešte predtým, ako ich dajú vyrobiť. Do procesu vstúpila umelá inteligencia. „Klient môže vložiť svoju predstavu do obrázka, keďže popis nemusí viesť k tomu, že si predstavíme to isté. AI pomáha preklenúť túto priepasť. No môže vytvoriť aj nerealistické očakávanie, ktoré musíme uzemniť.“

Vytvorené produkty majú veľmi dlhý životný cyklus. Používajú ich opakovane alebo z nich vyrobia niečo iné. „Nič nekončí na skládke,“ rozpráva Lefteris. „Ich prenajímanie je najudržateľnejší model.“ Prebytočný materiál z polystyrénových inštalácií mení stroj na brikety. „Predáme ich späť výrobcovi polystyrénu, ktorý z nich vyrobí nový blok a ten predá späť nám. Drevo a kov recyklujeme. Aj materiál pre 3D tlačiareň sa dá jednoducho recyklovať. Je to výroba bez odpadu. Udržateľnosť berieme veľmi vážne.“

Z CUDZINCŮV PRIATELIA
Ich londýnska inštalácia Nebo a peklo bola tento rok nominovaná na cenu Micebook za najlepší kreatívny koncept. Nebo sa v nej prepojilo s peklom

„Používame špeciálne difuzéry. Ak chceme vytvoriť atmosféru lesa, pridáme jeho vôňu. To posúva návštevníka do ďalšej vrstvy zážitku.“

na fasáde pódia a vytvorilo dojem, že sa farby prelínajú. „Hlavná postava tohto konceptu bola pôvodne ‚Sandy Chestman‘ pre show na Ibize. Neskôr sa stala sochou pre vianočné podujatie,“ vysvetľuje Lefteris. Zmenou farby

vznikol z jedného unikátneho dizajnu iný. „Potom prišlo Nebo a peklo, dali sme mu rohy, prefarbili mu hlavu. Dnes z neho robíme kovboja s klobúkom a zbraňami.“

Ich víziou nie je len stavať pódia, ale tvoriť miesta, na ktoré s ľuďmi zostanú spomínať. Podľa Lefterisa si nikto nepamätá každú pieseň, ktorá zaznela, ani rozhovor, ktorý viedol. Pamätá si pocit, ktorý v ňom vyvolali. „Ak sme svoju prácu odvedli poriadne, odíde so spomienkou, ktorú si bude v sebe roky nosiť.“

Budúcnosť vidia Vizuálni architekti najmä v komunite. Snahu uniknúť od sociálnych sietí vystrieda snaha vytvárať priestory na stretávanie menších skupín ľudí. Priestory, v ktorých by sa z cudzincov automaticky stali priatelia.●

Text Lucia Matejová
Foto Mark Thompson (Unsplash),
Shutterstock, Taste of Thailand,
Thailand Foundation

Najzaujímavejšie

FESTIVAL SVIETIACICH LAMPIÓNOV Thajsko

V Thajsku sa počas novembrového splnu spájajú dva starobylé budhistické rituály Yi Peng a Loy Krathong do jedného z najkrajších vizuálnych divadiel na svete.

V kultúrnom srdci severného Thajska, v meste Chiang Mai, ľudia spoločne vypúšťajú k oblohe desaťtisíce svietiacich papierových lampiónov, nazývaných *khom loi*. Sú vyrobené z tenkého ryžového papiera s malou voskovou sviečkou alebo horákom vo vnútri. Symbolizujú očistenie duše, odpútanie sa od starostí a posielanie tajných prianí „vyššie“.

V rovnakej chvíli sa po celej krajine rozsvetujú rieky a jazerá. Miestni na ne ukladajú *krathongy* – ručne vyrobené lodičky z banánových listov a kvetov so zapálenou sviečkou. Vzdávajú nimi vďaka Mae Khongkha, bohyni vody, a symbolicky nechávajú odplávať všetok hnev a smútok.

INTI RAYMI Peru

Ak by ste chceli zažiť stroj času, nájdete ho koncom júna v peruánskych Andách. Festival Inti Raymi, v preklade Sviatok slnka, je rekonštrukciou najposvätniešieho rituálu starovekej ríše Inkov, ktorým pôvodní obyvatelia oslavovali zimný slnovrat a prosili o priazeň prírody. Hoci španielski dobyvatelia a cirkev túto slávnosť na stáročia zakázali, v polovici 20. storočia ju domáci vzkriesili. Dnes sa historické mesto Cusco a majestátné kamenné ruiny pevnosti Sacsayhuamán premenia na gigantické divadelné javisko pod holým nebom. Stovky hercov, tanečníkov a hudobníkov v pestrofarebných odevoch sprevádzajú symbolického vládcu Inkov. Vzduchom sa nesú vôňa posvätných bylín, zvuk tradičných píšťal a mystické spevy.

Výnimočnosť tohto festivalu nespočíva len v jeho vizuálnej kráse, ale najmä v hlbokom rešpekte k predkom a prírode. Je to moment, kedy moderné Peru s hrdosťou ukazuje celému svetu svoje nezlomné indiánske korene.

svetové festivaly

FESTIVAL BAHNA V BORYEONGU Južná Kórea

Zabudnite na upätú etiketu a na chvíľu sa vráťte do detských čias, keď bolo najväčším šťastím skočiť do tej najväčšej kaluže. Festival bahna v juhokórejskom plážovom meste Boryeong patrí k tým najbláznivejším. Hoci vznikol len v 90. rokoch ako netradičný marketingový ťah na propagáciu miestnej kozmetiky bohatej na minerály, dnes sem kvôli nemu každé leto prúdia milióny ľudí z celého sveta.

Pláž Daecheon sa na dva týždne premení na obrovské bahenné ihrisko s obormi šmykačkami, bazénmi s blatom a arénami na bahenné zápasy. Pointa je jednoduchá: nikto nesmie zostať čistý. Tento festival je výnimočný tým, ako dokonale stiera akékoľvek bariéry. Nezáleží na veku, na tom, odkiaľ ste prišli, ani na tom, v akej ste fyzickej kondícii. Keď ste od hlavy po päty špinaví od liečivého bahna, všetci ste si rovní.

NAADAM Mongolsko

Na severe Ázie sa uprostred šírych pastvín každé leto odohráva festival, ktorý je esenciou kočovného života. Naadam, zapísaný na Zoznam svetového dedičstva UNESCO, bol v minulosti prehliadkou sily bojovníkov slávneho Džingischána. Dnes je tento festival oslavou mongolskej nezávislosti a národnej hrdosti. Jeho srdcom sú takzvané „tri mužské hry“ – hoci dnes už v dvoch z nich súťažia aj ženy a deti.

Súťažiaci z celej krajiny si merajú sily v tradičnom mongolskom zápase, lukostreľbe a divokých konských dostihoch v stepi na obrovské vzdialenosti. Žiadne moderné štadióny, len čistá príroda, dunenie kopýt, tradičné jurty a vôňa domácich mongolských špecialít. Naadam je výnimočný svojou drsnou, no nesmierne pohostinnou atmosférou. Ukazuje svetu svet, kde moderná doba na chvíľu ustúpi pradávnemu putu medzi človekom, koňom a divokou krajinou.

VIVID SYDNEY Austrália

Zabudnite na ohňostroje, budúcnosť patrí fotónom. Kým väčšina svetových festivalov stavia na dávnej histórii, austrálsky Vivid Sydney je oslavou inovácií a kreativity. Vznikol v roku 2009 ako skromná biznisová výstava svetelných technológií, no za necelé dve dekády sa pretransformoval na najväčší festival svetla, hudby a nápadov na južnej pologuli. Každý rok na prelome mája a júna sa ikonický prístav a mrakodrapy v Sydney po zotmení premenia na digitálne plátno pre umelcov z celého sveta. Na slávnej budove Opery premietajú svetelné príbehy a v uliciach mesta nájdete atrakcie, ktoré svietia a menia farby podľa toho, ako okolo nich prechádzate. Vivid Sydney však nie je len o peknej vizuálnej šou. Cez umenie otvára dôležité témy a prináša debaty o tom, ako bude vyzeráť naša budúcnosť, technológie či ochrana prírody.

UP HELLY AA Shetlandské ostrovy

Keď tmavú januárovú noc na škótskych Shetlandských ostrovoch presekne žiara tisícich horiacich fakiel, človeku naskočia zimomriavky. Festival Up Helly Aa je najväčšou oslavou ohňa v Európe. Má korene v 19. storočí, kedy si miestni obyvatelia začali takto uctievať svoje vikingské dedičstvo a koniec dlhých zimných nocí. Hlavné mesto Lerwick sa v tento deň vracia v čase. Stovky ostrovanov v prepracovaných brneniach a prilbách so sekerami v rukách pochodujú mestom v divokom sprievode, vedenom hlavným jarlom, vikingským náčelníkom. Celé vizuálne divadlo vrcholí na pobreží. Všetci bojovníci naraz vrhnú svoje horiace fakle do makety vikingskej bojovej lode. Sledovať, ako plamene pohlcujú loď uprostred chladnej noci, je oslavou komunitnej súdržnosti – domáci obyvatelia totiž celý festival vrátane lode pripravujú svojpomocne po celý rok.

74 rán bičom

Siyavash Shahabi

My na letných festivaloch oslavujeme slobodu. V Iráne trestajú nezahalené speváčky bičovaním a väzením.

Trestný súd iránskej provincie Qom odsúdil v júni speváčku Parastoo Ahmadi a ôsmich hudobníkov a členov jej štábu za koncert Caravanserai na 74 rán bičom, dvojročný zákaz cestovania a dvojročný zákaz umeleckej činnosti. Koncert odohrali v decembri 2024 bez prítomnosti divákov. Ahmadi spieva bez šatky, má na sebe tričko na ramienka. Je prvou speváčkou od roku 1979, ktorá v Iráne vystúpila bez hidžábu. Koncert vysielala naživo na svojom YouTube kanáli. Má milióny videní.

Súd sa odvoláva na článok 638 Islamského trestného zákonníka a na článok 743 zákona o počítačovej kriminalite. Obvinenie znie: urážka verejnej mravnosti vytvorením vulgárneho a nemorálneho obsahu a jeho zverejnením na sociálnych sieťach. Podľa obžaloby nespĺňa oblečenie Ahmadi na videu požiadavky na zahaľovanie žien. Označila ju za „polonahú“. Sudca poukázal na jej odkrytú hlavu, krk a ruky a video klasifikoval ako obscénny obrazový materiál, teda pornografiu. Keďže koncert vysielali online, podľa súdu sa trestnoprávna zodpovednosť vzťahuje na všetkých hudobníkov, kameramana aj člena štábu.

Spev, koncertovanie ani tvorbu či zdieľanie hudby však iránske zákony ženám nezakazujú. Nejasné vymedzenie náboženského zákazu v článku 638 funguje ako univerzálna kategória, do ktorej možno zahrnúť akékoľvek vystúpenie ženy na verejnosti. A štát ju môže potrestať.

V marci 2025 zatkli počas živého vystúpenia v Teheráne speváčku Hivu Seifizadeh na základe obvinenia z nepovoleného sólového spevu. Desiatky speváčok čelili za posledné dva roky rovnakému nátlaku. Speváka Mehdiho Yarrahiho odsúdili na 74 rán bičom za pieseň Roosarito (Tvoja šatka), ktorú naspieval na podporu hnutia žien za slobodu.

V júli 2022 sa virálne šírilo video, na ktorom sa spisovateľka a poetka Sepideh Rashno v autobuse háda so ženou presadzujúcou povinný hidžáb. O niekoľko dní ju zatkli bezpečnostné zložky. Na dva týždne zmizla. Znovu sa objavila vo vysielaní štátnej televízie. Viditeľne dobitá predniesla dopredu pripravené priznanie. Organizácie na ochranu ľudských práv uviedli, že ju predtým hospitalizovali pre vnútorné krvácanie. V nasledujúcich rokoch sa proti nej hromadili obvinenia: propaganda proti režimu, pohoršovanie verejnej morálky, zverejňovanie obscénnych materiálov. Odsúdili ju spolu na takmer štyri roky väzenia a uložili jej zákaz vycestovať z krajiny. Jazda autobusom bez hidžábu sa stala súčasťou jej trestného spisu.

Taraneh Alidoosti, hviezda oscarového filmu Asghara Farhadiho Obchodník, zverejnila v decembri 2022 fotografiu bez hidžábu ako znak solidarity so zabitými počas protivládnych protestov. Zatkli ju a na dva týždne ju uväznili. V októbri 2023 Ministerstvo kultúry a islamského vedenia zostavilo zoznam dvadsiatich herečiek, ktorým zakázalo akúkoľvek profesionálnu činnosť. Ich previnením bolo, že sa na verejnosti alebo pred kamerou objavili bez hidžábu alebo že verejne podporili protesty.

Kurdska spisovateľka a učiteľka Saruveh Pourmohammadi si od apríla 2025 odpykáva päťročný trest vo väzení za členstvo v skupine, ktorá sa „usiluje narušiť národnú bezpečnosť“. Poetka a členka bahájskej komunity

Mahvash Sabet strávila vo väznici Evin roky za písanie poézie. Len počas prvých piatich mesiacov roku 2025 iránske úrady predvolali, zatkli alebo vypočúvali najmenej 19 spisovateľov a literárnych osobností. Jeden z nich, Peyman Farahavar, básnik z Gilánu, ktorý pracoval ako predavač ovocia, aby uživil svojho desaťročného syna, bol odsúdený na trest smrti.

V roku 2024 Irán uväznil 43 spisovateľov, z toho 13 žien. V tom roku sa Irán stal krajinou s najvyšším počtom uväznených spisovateľiek na svete. Ich obvinenia sú rovnaké: propaganda, obscénnosť, ohrozenie národnej bezpečnosti.

Ženy v Iráne zaplatili za svoju prítomnosť vo verejnom priestore vysokú cenu. Režim ustúpil – minimálne v uliciach. Ženy si to vybojovali rokmi každodenného odporu v autobusoch, na súdoch, v koncertných sálach. Pred koncertom Caravanserai Parastoo Ahmadi napísala, že chce spievať pre ľudí, ktorých miluje, a na toto svoje právo nemôže rezignovať. ●

Ak nás neprebudí to, keď je v lete dva týždne tridsaťosem stupňov, tak sa sotva prebudíme kvôli cikádam. No ktovie, možno to bude práve ten diel skladačky, ktorý niekým nakoniec zatrasie, myslí si Eva Vozárová. Vďaka svojim výskumom vie, že akustická rovnováha v prírode je naštrbená.

Akustická ekológia hovorí výskumníkom o tom, ako sa má krajina a biotopy. Nie je však exaktnou vedou. Skôr umeleckým prístupom, ktorý má za úlohu pomenovať problematiké veci a sprostredkovať ich pochopenie cez zážitok.

Si spoluzakladateľka podujatia JAMA, ktoré niektorí označujú ako festival. Vy sa tomu slovu bránite, aj keď odkazuje k slávnosti, radostnej udalosti. Prečo?

Áno, základ slova je pekný, s ním súznie. To, čo pôvodne vyjadroval, čiže zdieľaný zážitok, je potrebné

Text Iveta Grznárová
Foto Marek Jančúch,
Ján Viazanička, Natália
Zajačiková

Hlboko počúvam Bratislavu

Nahráva zvuky mesta, pozýva ľudí načúvať križovatke a vyvádza ich z komfortnej zóny na podujatí JAMA. Eva Vozárová verí, že počúvanie sveta môže pomôcť nám i jemu.

udržiavať. Problematické sú nové očakávania spojené s komfortom, zábavou a konzumom. Aj od akcií, na ktoré sme kedysi chodili z utopickéj naivity, dnes očakávame túto spotrebiteľskú stránku, čím sa z festivalu stáva produkt. Tým nehodnotím festivaly ako také, mnohé sama rada navštevujem. Ale nebolo by správne očakávať niečo také od JAMA.

Čo môžeme očakávať od nej?

Asi skôr diskomfort než štandardný festivalový komfort. Tlačiť samých seba mimo komfortnej zóny je z našej strany programová vec a berieme tam so sebou aj návštevníkov. JAMA je dvoj- až trojdňový pobyt mimo mesta spojený s umeleckým zážitkom, pričom väčšina diel vzniká priamo pre plenér Banskej Štiavnice, Banskej Belej a okolia. Pozývame umelcov, ktorí dokážu reagovať na nečakané situácie, tvoria pre akciu špecifické diela,

mnohé z nich sa v rovnakej podobe už nikdy nedajú zažiť. Väčšina programu sa koná v otvorenej krajine a sobota má obvykle formu celodenného putovania s umeleckými zastaveniami. Je to čarovné, lebo do toho vstupuje množstvo nepredvídateľných faktorov – počasie, tempo skupiny či časový sklz. Radi návštevníkov zapájame priamo do akcie. Pred dvoma rokmi napríklad Petra Fornayová pripravila pohybovú performanciu *Sedem žien*, vychádzajúcu z histórie odkaliska pri Banskej Belej, na ktorom dnes stojí solárna elektráreň. Názov odkazoval na legendu o siedmich ženách, ktoré nešťastne zahynuli v mieste odkaliska. Petra spravila workshop pre diváčky, ktoré sa ráno odpojili od skupiny a popoludní sa vrátili už ako priame aktérky performance. Súčasťou JAMA bývajú aj workshopy pre študentstvo umeleckých škôl, z ktorých vznikajú nové diela pre hlavný program, ale aj diskusie a prednášky. Prechádzame cez témy, ktoré nám aktuálne pripadajú dôležité pre pochopenie sveta od udržateľnej budúcnosti až po analýzy popkultúry.

Vrátim sa ešte k diskomfortu. V čom presne spočíva?

Návštevníci musia rátať s fyzickým nepohodlím. JAMA sa koná v októbri, bez ohľadu na to, či prší alebo fúka. Zažili sme už večer, kedy bolo okolo 4 °C. Verím však, že toto spoločné absolvovanie náročnejších podmienok funguje ako prechodový rituál. Je to niečo, z čoho kedysi festivaly

prirodzene vychádzali – zažiť spolu niečo intenzívne.

JAMA je inšpirovaná konkrétnym človekom: konceptuálnym umelcom, výtvarníkom a hudobníkom Milanom Adamčiakom, ktorý zomrel v januári 2017, necelé tri roky pred prvým ročníkom. Spomínaš si na prvý impulz k jej vzniku?

Príbeh JAMA má dve roviny, pragmatickú a poetickú. Fero Király sa s ďalším spoluzakladateľom, Ivanom Šillerom, dlhodobo venovali Adamčiakovmu dielu v hudobnom zoskupení Cluster ensemble. Keď Banská Štiavnica získala titul Mesto kultúry SR v roku 2019, Ferovi napadlo, že by stálo za to priblížiť Adamčiaka širšej verejnosti práve tu, kde pôsobil. A potom je tu poetická rovina. S Ferom

sme veľa bicyklovali a počas jedného výletu sme skončili v krčme v Banskej Belej, kde Adamčiak posledné roky žil. Spýtali sme sa naňho pri výčape. Reakcia bola okamžitá: „Jasné, Milan!“ Časť ľudí ho registrovala ako podivína, no mnohí ho poznali, a hoci presne nevedeli, čo robí, vedeli, že je „niekto“. Pri prvom vydaní JAMA sme sa organizácie spojili so Zuzanou Bodnárovou a Svätoplukom Mikyťom z Banská St a nica Contemporary, u ktorých Milan nachádzal kreatívny azyl. Mysleli sme si, že robíme jednorazovú akciu, preto sme ju nazvali 73. ročník Milana Adamčiaka.

Podľa jeho nedožitých narodenín.

Áno. Sedemdesiaty tretí ročník dopadol tak, že sme si hneď v ten týždeň povedali: ide sa ďalej. Tento rok nás čaká už 80. ročník.

Spoločnosť pre nekonvenčnú hudbu SNEH. Na Smolenických seminároch sa aj s jeho účasťou zrealizovalo svetoznáme dielo Györgya Ligetiho Poème symphonique pre 100 metro-nómov. Bol to vizionár a blázon v tom najlepšom zmysle slova.

V istej fáze života však skončil takmer na ulici. Čo tomu predchádzalo?

Zrejme tam bolo viacero príčin. Určite medzi ne patrili problémy s alkoholom. Hovorí sa, že v 90. rokoch, od ktorých možno očakával viac, padol do istej rezignácie. Rozvrátili sa mu osobné vzťahy, prišiel o domov v Bratislave a musel sa odsťahovať na perifériu. Vďaka priateľom sa najprv usadil na Podhorí, no musel odísť aj odtiaľ. Michal Murin mu napokon našiel záhradnú chatku na okraji Banskej Belej, kde žil až do konca. Z rozprávania jeho bližších ľudí vieme, že si zažil napäté chvíle. Zdá sa, že svoju situáciu napokon prijal. Únik hľadal v tvorbe, ktorej sa nikdy nevzdal, ale aj v alkohole. Nechcem to romantizovať, ale vytvoril si na kraji dediny svoj paralelný vesmír. Napriek nešetrnému životu zostal jeho intelekt nedotknutý. V jednom rozhovore, bol vtedy už vo vyššom veku, sa ho spýtali, čo by vo svojom živote zmenil. Zareagoval s dych vyrážajúcou úprimnosťou, že keby to bolo možné, chcel by sa naučiť lepšie žiť, sústrediť sa na iné veci. Keď si toto dokáže priznať človek, ktorý má väčšinu života za sebou, tne to do živého.

Ako na JAMA reagujú miestni?

Počas prvého ročníka sme v krčme u Michala Bosáka, Adamčiakovho kamaráta, zorganizovali prednášku pre obyvateľov Banskej Belej. Gro publika tvorili ľudia, ktorí s ním v tej krčme reálne popíjali. Na Podhorí a v Belej narazíte na veľa ľudí, ktorí vám povedia historku, ako „vyprevádzali Adamčiaka na autobus do Tokia“. Veľa ľudí s ním sprostredkovane prežívalo rôzne momenty úspechu, no málokto vedel, čo vlastne robil. Tento kontext dostali prvýkrát práve na prednáške. Fero Király a Ivan Šiller im ukazovali diela z Adamčiakovej tvorby. Jedným z mnohých bola experimentálna grafická poéma Das Leben eines Menschen (Život človeka). Tvorila ju

„Ľudia si často predstavujú umelcov a ľudí z kultúry ako bohémov, no za každou akciou je obrovské množstvo organizačnej roboty, disciplíny, tabuliek, precíznosti.“

čiary vedené rôznymi smermi, pretínajúce sa, rozbiehajúce sa, náhle meniace smer. No ešte predtým im zadali, aby nakreslili svoj život ako čiaru. Ukázali sa tam neuveriteľné príbehy. Jeden z nich nakreslil čiaru smerujúcu prudko nahor a potom radikálne nadol. Keď boli potom konfrontovaní s tým, že takéto niečo robil Adamčiak ako uznávané umenie, bolo vidno, ako mnohým z nich zrazu veľa vecí došlo. O sebe samých aj o ňom.

Do akej miery je samotná tvorba Milana Adamčiaka stále určujúcou inšpiráciou pri dramaturgii JAMA?

Nedávame umelcom striktné zadania, no Adamčiak sa tam vždy objaví. Oslovujeme tvorcov, ktorí s ním spolupracovali, aj iných, schopných zareagovať na kontext podujatia a Adamčiakov étos hry a slobody. Každý rok zhmotníme aj jeho priamy odkaz. Uvádzame niektoré z jeho diel alebo na ne odkazujeme. Naposledy sme uviedli novonájdenu skicu jeho pokynovej partitúry Parking Song. Naši hudobníci v reflexných vestách ju naživo hrali na parkovisku pred Lidlom medzi nakupujúcimi ľuďmi a autami. Bolo to čarovné.

Ako na JAMA dopadá súčasná neutešená situácia v kultúre?

JAMA bude, to je nám jasné. Minulý rok sme sa však otvorene rozhodli nepriať dotáciu z Fondu na podporu umenia, pretože bolo pre nás nepriateľné podpísať zmluvu s jeho aktuálnym vedením. Akciu sme spravili na kolene. Umelci prišli bez nároku na honorár, my sme zabezpečili produkciu, ubytovanie, dramaturgicky sme to celé poskladali. Bolo to príjemné a vďaka absencii byrokracie aj oveľa slobodnejšie než kedykoľvek predtým. Zároveň sa to nesmie štandardizovať. Nemôžeme sa tváriť, že takto bez peňazí je to v poriadku a dá sa to robiť stále.

Prejdem k tvojmu príbehu. Ako si sa dostala od štúdia žurnalistiky a dlhoročnej práce v treťom sektore ku kultúre a umeniu?

Vždy som mala plán venovať sa kultúre. Životné okolnosti ma však najskôr zavali do situácie, v ktorej som sa musela v prvom rade užiť. Bola to skvelá skúsenosť. Venovala som sa technológiám v širšom zmysle. Fascinujú ma dodnes. Myslím si, že nás technológie spasia, no aktuálne

o tom trochu pochybujem. Otvárajú však rôzne možnosti a je to téma, ktorú často riešime aj v našich projektoch s Ferom Királyom. Okrem toho ma táto časť života naučila manažovať „mašinu“, ktorá mi dnes umožňuje robiť to, čo robím, a dáva prácu aj kope iných ľudí. Ľudia si často predstavujú umelcov a ľudí z kultúry ako bohémov, no za každou akciou je obrovské množstvo organizačnej roboty, disciplíny, tabuliek, precíznosti. Ku kultúre som sa vrátila, keď som si uvedomila, že sa to dá a že nemusím mať len jedno stále zamestnanie. Zistila som, že viem písať, tvoriť a zároveň pomáhať iným ľuďom v kultúre s vecami, na ktoré nemajú kapacitu. Tento rok sa naplno venujem Združeniu ooo, ktoré vedieme s Ferom Királyom. Inokedy spolupracujem s inými organizáciami alebo robím na svojich sólových veciach.

Dlhodobu sa zaujímaš o súčasnú hudbu a posledné roky sa venuješ aj akustickému výskumu mesta – zaznamenávaš jeho zvuky. Ako sa táto téma u teba zrodila?

Je to jedno kontinuum. V širšom vsmíre súčasného hudobného a zvukového umenia sa pracuje aj s nehudobnými zvukmi alebo sa materiál využíva rôznymi, ešte pred pár dekadami ťažko predstaviteľnými spôsobmi. Jedným z príkladov je oblasť akustickej ekológie. Zameriava sa na hlboké počúvanie sveta a prácu s jeho prirodzenými zvukmi. Iným príkladom je sound art, zvukové umenie. Patrí k tomu najaktuálnejšiemu, čo sa dnes deje, a je veľmi interdisciplinárne. Hudba a zvuk môžu vystúpiť z koncertnej sály alebo platne, môžu prejsť do inštalácie, vychádzky alebo do exaktného vedeckého výskumu. Súčasnú umenie reaguje na otázky a krízy dneška. Používa dnešné nástroje na spracovanie reality. Mój výskum sa zaoberá najmä nehudobnými zvukmi. Sústreďím sa na prácu so zvukmi miest.

Ako presne počúvanie sveta vyzerá?

Vybrala som si prostredie Bratislavy. Hľadám v nej zvukové javy, ktoré nám hovoria niečo viac o tom, aké to mesto je, ako naň vplývame a ako ono vplýva na nás. Dobrým príkladom je kolónia cikád jaseňových,

ktorú som našla na Mlynských nivách. V lete sa tam človek vďaka ich zvuku cíti ako pri mori. Tento zvukový úkaz však hovorí o dvoch problémoch. Prvým je klimatická kríza. Otepľovanie týmto teplomilným tvorom umožňuje prežiť u nás zimu. Druhým je globalizácia. Moja hypotéza je, že ich sem importovali nákladnými vlakmi. Podobne prichádzajú rôzne iné druhy, ktoré považujeme za invázne, pretože škodia prirodzeným biotopom.

Akým spôsobom postupuješ a čo vyhodnocuješ ako pozoruhodné?

Veľa chodím po meste pešo alebo na bicykli, prechádzam opakovane rovnakými miestami a prirodzene si všímam zvukové vzorce, ktoré odtiaľ vystupujú. Nahrávam si tieto miesta, fotím ich, poznámkujem si pozorovania. Robím výskum v existujúcej literatúre k témam, ktoré mi vyvstanú. Hľadám javy, ktoré si viem spojiť s témami, ktoré niečo hovoria o nás, o meste, o širších súvislostiach. Napríklad v južnej časti Petržalky už desaťročia občas počuť v rôznych časoch dňa kolísavý zvuk sirén. Pravdepodobne sa šíri z Rakúska cez poľa. Je to alarmujúci zvuk, ktorý si prakticky nikto nevšima. Zaujímavý materiál na prebádanie. Svoje nálezy spracovávam do reflexívnych esejí na pomedzí autofikcie a dokumentu. Pôvodne som to písala len z vnútornej potreby, no celkom ma prekvapilo, keď ma oslovil literárny vedec Rado Passia, ktorý zostavoval

„Väčšina programu sa koná v otvorenej krajine a sobota má obvykle formu celodenného putovania s umeleckými zastaveniami.“

antológiu poviedok s názvom Book of Bratislava pre britské vydavateľstvo Comma Press. Mój text o cikádach zaradil do zbierky vedľa ikonicky „bratislavských“ spisovateľov ako Ján Rozner, Richard Pupala alebo Rudolf Sloboda. Bolo to pre mňa až bizarné. Ale príjemné.

Nakoľko je akustická ekológia etablovaná disciplína?

Akustická ekológia nie je tvrdá veda, je to skôr interdisciplinárny priestor na pomedzí umenia, architektúry, urbanizmu, biológie a ďalších disciplín. Vychádza z princípu, že to, ako krajina znie, hovorí o tom, ako sa má. Pochybujem však, že by reálne prenikala do politik samospráv. Je to primárne umelecká oblasť. Mestá skôr riešia exaktnejšie prístupy a výskumy, robia si strategické hlukové mapy a podobne. Hlavným účelom umeleckých

prístupov je otvárať tému, pomenovávať problematické veci, sprostredkovať pochopenie cez zážitok. Zvýšená hlučnosť má napríklad preukázateľné negatívne dopady na zdravie. Jedna vec je, čo s tým mestá robia. V Bratislave by mnohé problematické miesta mohli byť podľa mňa riešené lepšie, ale to je veľmi široká a komplikovaná téma. Iná vec je, čo robia ľudia osobne. Moja skúsenosť je, že sme voči zvuku často indiferentní. Ak ľuďom niečo vadí, urobia najjednoduchšiu vec – zavrú okno, zapnú klimatizáciu a izolujú sa vo svojich bytových kapsulách. Ticho sa stáva výsadou tých, ktorí si ho môžu dovoliť. Uzatvárame sa a trochu sa bojíme, či dnešné decká vôbec budú vedieť, čo to znamená počuť okolitý svet.

Skúsme si priblížiť akcie, ktoré organizujete v rámci vášho Združenia ooo.

Dobrym príkladom sú soundwalky, počúvacie vychádzky či seansy. Kľúčom nie je počúvanie živej ani reprodukovanej hudby, ale spoločné počúvanie konkrétneho miesta, ktoré zvolil dramaturg alebo autor soundwalku, a jeho prirodzených zvukov. Pred štyrmi rokmi sme s Ferom začali organizovať takéto akcie. V mokradi pri Čunove sme dve hodiny počúvali svadobné hlasy žiab kuniek. Je to krásny, pulzujúci zvuk, ktorý je legitímne vnímať ako hudbu. Podobne sme pripravili Opéru Concrète na Račianskom mýte. Postavili sme divadelnú eleváciu a posadili na ňu šesťdesiat ľudí. Hodinu sme sa dívali na

rušnú križovatku a počúvali ju. To inak dosť protivné miesto zrazu dostalo úplne nový rozmer.

Hlboké počúvanie funguje už desaťročia. Umelci a akustickí ekológovia na jeho základe vytvárajú archívy zaujímavých a ohrozených zvukov sveta. Zdá sa, že sa táto fascinácia tak skoro nevyčerpá.

Výskumy a terénne nahrávky priťahujú poznatky o drastickom ubúdání biotopov. Vedný odbor bioakustika skúma prostredia a rôzne živočíšne druhy prostredníctvom analýzy ich zvukov. Zisťujeme, ako veľmi meníme svet okolo seba. Akustická rovnováha v biotopoch sa naštrbuje. Niektoré druhy vtákov žijúce v mestách napríklad už v dôsledku toho menia

„Súčasnú umenie sa nesnaží len skladať pekné veci pre pekné veci, ale reaguje na otázky a krízy dneška. Používa dnešné nástroje na spracovanie reality, v ktorej žijeme.“

vokalizáciu, aby sa počuli. Umenie je pokusom, ako to ľuďom odkomunikovať. Ak nás neprebudí to, keď je v lete

dva týždne tridsaťosem stupňov, tak sa sotva prebudíme kvôli cikádam. No ktovie, možno to bude práve ten diel skladačky, ktorý niekým nakoniec zatrasie. ●

EVA VOZÁROVÁ

Dramaturgička, performerka, výskumníčka a kultúrna manažérka. Venuje sa kurátorskej a autorskej činnosti v oblasti soundartu a intermédií. S hudobníkom Ferom Királyom založila v roku 2020 umelecké Združenie ooo. Je spoločnou platformou pre aktivity najmä v oblasti zvukového umenia a rôznych otázok dneška. Spoluzaložila a spolukurátoruje výročné podujatie JAMA. Publikuje v umeleckých časopisoch. Posledné roky pracuje na umeleckom výskume akusticky zaujímavých lokalít Bratislavy. Jej esej publikovalo v antológii textov o Bratislave britské vydavateľstvo Comma Press.

Sviatok Maurov a kresťanov

Mestom sa nesie ozvena bubnov, vzduch vonia pušným prachom, v uliciach sa jagajú prilby kresťanských rytierov a turbany maurských bojovníkov.

Vitajte na oslavách Moros y Cristianos, ktoré na päť dní oblečú španielske mesto Petrer do kostýmov. V srdci údolia Vinalopó sa do výšky týči hrad, ktorý bdie nad mestom s 34-tisíc obyvateľmi. Jeho ulice so zlatistými fasádami sú dnes neobyčajne živé. Do centra sa náhlia ľudia vo farebných kostýmoch. V otvorených dverách cuartelillo, sídiel jednotlivých družín, sa z ulice dajú sledovať posledné úpravy veľkolepého mejkapu. Vyobliekané dievčatká sa sediac na obrubníku delia o cukríky, ľudia sa zbiehajú na tribúny na hlavnom námestí a z okien, ktoré majú priamy výhľad na dejisko dlhoročnej tradície, netrepežlivo vykukujú Petrarčania.

Text a foto Zuzana Zimmermannová

HLUČNÍ

A potom to vybuchne. Doslovne, keďže pušný prach je neoddeliteľnou súčasťou Moros y Cristianos.

Festival si pripomína reconquistu, historické obdobie od 8. do 15. storočia, kedy kresťanské kráľovstvá postupne dobyli Pyrenejský polostrov späť z rúk moslimských Maurov – Arabov a Berberov. „Je tu však ešte jeden dôvod. V 16. a 17. storočí existovali miestne domobrany. Keď do mesta zavítal kráľ alebo sa oslavovalo víťazstvo, vojaci strieľali do vzduchu a predvádzali cvičné bitky. Na začiatku 19. storočia sa z vojenských prehliadok vyvinulo divadlo a pridali sa scenáre, v ktorom Maurovia mesto najprv dobyjú a v druhej fáze kresťania územie získajú späť,“ hovorí sprievodkyňa Paola.

Jadrom festivalu sú najmä provincie Alicante a Valencia, oslavuje sa aj v regióne Murcia a v častiach Andalúzie či Castilla-La Mancha. V každom jednom meste i drobnej dedinke však oslavy prinášajú niečo svojské. „V meste Alcoy ide o najslávnejší a najstarší festival a oslavy trvajú tri aprílové dni. V prímorskej Villajoyosa prebieha hlavná bitka

priamo na mori a v meste Elda neďaleko Petreru sa oslavuje v júni a sprievody sú vďaka družinám Pirátov či Cigánov hlučnejšie,“ vysvetľuje Paola. V Petreru sa oslavy Moros y Cristianos konajú na počesť svätého Bonifáča, patróna mesta, zvyčajne v polovici mája.

ZAŽIŤ, NIELEN POZOROVAŤ

„Mira, mira,“ ohlasuje ma Sara, keď sa na námestí začína akcia sprevádzaná výstrelmi z arkebúz – historických palných zbraní. Sedíme na tribúne, odkiaľ je najlepší výhľad. Účinkujúcich je násobne viac než samotných divákov. Niet sa čo čudovať, miestni túžia oslavy zažiť, nie len pozorovať. Na námestí sa odohrá krátká bitka na pripomienku víťazstva a nasleduje hodiny trvajúci sprievod vyobliekaných comparsas, družín – pešo, na koňoch a na alegorických vozoch.

„V Petreru máme päť kresťanských a päť maurských skupín ako Berberi, Beduíni, Starí a Noví Maurovia, Vizcayčania, Námorníci či Študenti,“ hovorí Cayetana, keď sledujeme nové a nové záplavy kostýmov. Nejde o historicky presné repliky. Oblečenie je

„Na námestí sa odohrá krátká bitka a nasleduje hodiny trvajúci sprievod vyobliekaných comparsas, družín – pešo, na koňoch a na alegorických vozoch.“

REBELKA RAMONA

V roku 1905 Petrer zažil prvý šok. Osemnásťročná Ramona García Barceló vzala do rúk vlajku, aby pochodovala po boku svojho brata, kapitána maurskej skupiny Moros Viejos. Niektorí vravia, že skupine neprišiel vlajkonosič, iní, že Ramonu už nebavilo len sa prizerať. Hoci to bol škandál, vizuálny efekt bol nepopierateľný. Ženy sa však nestali súčasťou sprievodu okamžite. O dva roky neskôr síce družina Vizcaínos predstavila druhú vlajkonosičku v dejinách, no na zaradenie do programu čakali ešte celé desaťročia.

„Vlajkonosičky sa objavovali čoraz častejšie. Po občianskej vojne postava mužských vlajkonosičov úplne zanikla, hoci až do roku 1946 ju stále uvádzali v mužskom rode, abanderado,“ píše sa v petrerskej kronike Petrer en festes.

Prvé ženy v sprievode pochodovali až v neskorých 60. rokoch, ku koncu Francovej diktatúry. „Bola to práve vlna feminizmu, ktorá najprv vtiahla ženy do sprievodu a neskôr z nich urobila hlavné postavy,“ hovorí Cayetana. To len

zmesou stredoveku, renesancie a čistej fantasy. Kresťania nosia kožušiny, brnenia a prilby, Maurovia majú luxusné turbany, zahnuté šable a dlhé brady. Každá družina prichádza so svojim kapitánom a vlajkonosičkou na koňoch, doplnia ich malé dievčatko rodela. Všetci v tých najhonosnejších šatách. „Slovo rodela v starej španielčine znamená malý štít. V kontexte festivalu je to malé, zvyčajne 5-ročné dievčatko, ktoré predstavuje magický štít a ochrancu celej družiny,“ hovorí Sara. Rodela sedí na koni alebo na alegorickom voze, máva a rozdáva bozky. Pre mnohých je najväčším miláčikom festivalu.

Vizuálnym vrcholom sprievodu sú však abanderady, vlajkonosičky. Majú jedny z najprepracovanejších kostýmov z drahých látok, výšiviek, šperkov a pier. Ich dizajn taja až do dňa sprievodu. Počas pochodu mávajú obrovskými vlajkami. Zaujímavé je, že ženám bola kedysi účasť na festivale odopretá. Dovoľené mali len šíť kostýmy, variť a sledovať, čo robia muži.

dokazuje, že aj pre tie najzakorenenejšie tradície príde čas, keď musia nastať zmeny. Dnes má každá družina svoju abanderadu, ktorá je stredobodom pozornosti. Svoju úlohu zvláda rovnako disciplinovane ako muž a s obrovskou dávkou elegancie navyše.

VÝLET DO ORIENTU

Májové slnko sa prehupne na tribúnu a páli čoraz neodbytnejšie, no kapely hrajú ako o dušu. Udávajú tak tempo pre filas, podskupiny zhruba desiatich ľudí, ktorí pochodujú v sprievode v jednom rade, plece pri pleci. „Do samotnej comparsy sa môže prihlásiť takmer ktokoľvek, stačí zaplatiť ročný členský poplatok. Dostať sa do konkrétnej filá je však ťažké,“ vysvetľuje Cayetana. Filá je ako rodina. Sú to partie z detstva, súrodenci, susedia, spolužiaci či kamaráti. A stále sú prísne rodovo rozdelené. Ani nie tak zo spoločenských dôvodov, ako kvôli posadnutosti symetriou a jednotou. Pochodovať v rytme maurského maršu, ktorý je pomalý a ťažký, alebo kresťanského pasodoble, ktoré je rýchle a vojenské, si vyžaduje dokonalú synchronizáciu.

Na ulici sa zbíha záplava kostýmov. Každý rad je originálny. Kresťanské zväčša pripomínajú dobu rytierskych rádov reconquisty, tie maurské vás zavedú do palácov vo Feze či rozprávky tisíc a jednej noci. Je fascinujúce sledovať toľkú rozmanitosť. Pripomína to módnú prehliadku, kde nejde o individualitu, ale o súdržnosť.

Klobúky s perím, vysoké čižmy a krátke sukne strieda tmavšie oblečenie a biele varechy v rukách. „To je comparsa Estudiantes (Študenti),“

hovorí Cayetana. Chlapci robia mlynské kolá a skáču saltá ako symbol hravosti. „Išlo už tradične o jednu z chudobnejších skupín, aj ich kostýmy sú jednoduché. Veľká lyžica je symbolom ich nižšieho postavenia a neustáleho hladu.“ Účastníci festivalu si kostýmy nechávajú šiť na mieru. Nejde o lacnú záležitosť. „Niektoré stoja stovky eur, iné pokojne tritisíc a viac,“ prezrádza Cayetana, keď sa z tribúny šíri potlesk a výkriky guapa, kráska, či guapo, fešák. Aj preto sa mnohí obracajú na požičovne, ktoré majú z tejto fiesty veľmi slušný biznis.

VYJEDNÁVANIE AJ AKCIA

Festival v Petreri trvá päť dní. Každý z nich má ako tanečný bál svoju presnú choreografiu. „Vo štvrtok vystupujú kapely a o polnoci prebehne neformálny nočný sprievod. V piatok je procesia, kedy sochu patróna znesú dole do hlavného kostola svätého Bartolomeja, a podvečer sa koná prvá rekonštrukcia bitky, v ktorej Maurovia dobyjú hrad. V sobotu nasleduje hlavný sprievod kresťanských skupín, entrada cristiana, ktorú v nedeľu vystrieda luxus Orientu, entrada mora s Maurami oblečenými v hodvábe a zlate. K tomu je ráno omša. V pondelok všetko vyvrcholí v tradičnej guerrille, kedy kresťania zaútočia na hrad a vybojujú si ho späť. Oslavy končia procesiou sochy svätého Bonifáca, ktorého odnesú späť do jeho pustovne,“ vysvetľujú mi domáci.

Dôležitým bodom programu sú embajadas, krátke divadelné predstavenia, v ktorých obe strany symbolicky vyjednávajú o kontrolu nad mestským hradom. Akčnejšou verziou sú guerrillas, kde sa pomocou arkebúz a pušného prachu verne dotvára autentická atmosféra bitky. Kým hlavným námestím ešte prechádza zvyšok sprievodu, pred kostolom svätého Bartolomeja sa združujú skupinky, ktoré sa fotia, popíjajú a veselia. Petrarčanom záujem cudzincov lichotí. „Hoci je festival inšpirovaný historickými udalosťami, dnes má predovšetkým spoločenský význam. Pre každého obyvateľa Petreri sú Moros y Cristianos dôležitou súčasťou identity mesta a komunitného života,“ hovorí Cayetana.

Vraciam sa do mesta, kde sa medzitým veľký sprievod skončil, festival však pokračuje, ako inak, bujarou veselicoou s tapas a rozhovormi až do rána.

ZÁVÄZOK NA CELÝ ŽIVOT

Dvere do svojej cuartelillo, klubovne, mi otvára 68-ročný Francisco. Nikto mu nepovie inak ako Paco. Zastrešená terasa je plná ľudí, na stoloch stále pribúda niečo na zahryznutie a steny lemujú fotografie Pacovej filá.

Je to pocta, ocitnúť sa vnútri priestorov, kde sa družiny pravidelne stretávajú a kujú plány. Cudzinci sa do zomknutých komunit tak ľahko nedostanú. Paco mi prezrádza, že osláv Moros y Cristianos sa zúčastňuje už 56 rokov. „Chcel som byť v comparse Tercio de Flandes, ale mama mi povedala, že je to príliš drahé. Tak som sa dal dokopy s kamarátmi, s ktorými sa poznám celý život, a pridali sa k Estudiantes,“ vysvetľuje prozaický dôvod výberu družiny. Naráža na kostýmy s klobúkmi s veľkými perami a čipkovanými goliermi comparsy, ktorá reprezentuje španielsku pechotu z čias bojov vo Flámsku. Jeho mama si ich napriek tomu, že bola krajčírka, netrúfla ušiť.

„Oslavy sú zábava. Ste medzi svojimi priateľmi, cítite sa dôležití, lebo ľudia vám tleskajú, je to krásne,“ hovorí Paco, ktorý bol kedysi kapitánom a neskôr vlajkonosičom. Dnes drží na rukách svojho malého vnuka. Spolu mi ukazujú staré fotografie na stenách cuartelillo. Táto je klasickou reštauráciou, no mnohé filá si prenajímajú len prerobenú garáž či prízemie starého domu. Stretávajú sa tam nielen na nácvikoch, ale aj na rodinných oslavách. „Založenie filá je v Petreri často záväzok na celý život,“ vysvetľuje Paco. Mnohé skupiny, ktoré vznikli z partii stredoškôľkov v 70. či 80. rokoch, pochodujú ulicami mesta dodnes. Z mladých chlapcov a dievčat sú dnes starí rodičia, no ich priateľstvo prežilo pol storočia aj vďaka – či možno práve kvôli – tomuto festivalu.●

V JASKYNNÝCH DOMOCH
Jeden by si pomyslel, že po zvyšok roka v nevelkom meste vládne pokoj, no takmer každý mesiac sú na programe Petreri iné oslavy. A keď sa nič nedeje, domáci sa zabavia po svojom. Stačí zísť do miestneho turistického centra spojeného s múzeom, ktoré je vytapetované pixelovými reprodukciami obrazov slávnych diel. Munchov Výkrik, Mona Lisa, Goya či Frida Kahlo sú poskladané z farebných háčkových štvorčekov. Ich skutočnú krásu odhalíte, až keď poodstúpíte. „Petrer bol vždy známy háčkovaním. Rozhodli sme sa túto tradíciu oživiť moderným spôsobom. Počas pandémie sme ľudí poprosili, aby nám posielali háčkované štvorce. A potom sme z nich trpezlivo skladali všetky obrazy,“ hovorí Cayetana.

Petrer, ktorý leží na juhovýchodnej trase slávnej púte do Santiago de Compostela, sa pýši ešte jednou kuriozitou – jaskynnými domami vytesanými priamo do skál pod hradom. Kým v meste podo mnou hučia oslavy, na hradnom kopci vo výške 520 metrov niet ani živej duše. Po odomknutí dvier do skalných príbytkov očakávam tmavé, zatuchnuté priestory. Vítajú ma však presvetlené poschodové domy s prekvapivo priestrannými izbami a oknami, cez ktoré žiaria slnečné lúče. To, že boli vytesané do skál, prezrádzajú len jemne hrboľaté steny. „Ľudia v nich bývali až do roku 1978. Neskôr ich odkúpilo mesto a zmenilo na múzeum.“

„Klobúky s perím, vysoké čižmy a krátke sukne strieda tmavšie oblečenie a biele varechy v rukách.“

Najväčší fotografický festival pod holým nebom na európskom kontinente sa každé leto koná v parkoch, záhradách, uliciach a na námestiach rakúskeho Badenu neďaleko Viedne.

Text a foto Jana Čavojská

Také britské!

Vlani prešlo sedemkilometrovou výstavnou trasou festivalu La Gacilly Baden Photo viac ako 336 000 návštevníkov. Netreba lístok. Stačí vstúpiť do tejto galérie, ktorú tvorí prakticky celé centrum mesta. Téma tohtoročného festivalu je taká britská, totiž „So British!“. Vystavujú približne 1500 fotografií a 9. ročník festivalu potrvá do 11. októbra.

ĽUDIA NA OKRAJI

Fotofestival vo francúzskom meste La Gacilly a jeho partnerskom Badene zhromažďuje na jednom mieste série reportážnych aj umeleckých fotografií najznámejších fotografov planéty. Každý ročník má vlastnú tému a vždy navyše prináša silné environmentálne posolstvá. Tohtoročné podujatie je venované pamiatke primatologičky Jane Goodallovej a fotografa Martina Parra. Oba boli v minulosti súčasťou badenského festivalu.

Prejdime sa takto prostredníctvom tlačených stránok NOTA BENE spolu Badenom a pozrime si veľkoformátové

fotografie. Festival má päť podtém. Hlavná vzdáva hold britskej fotografii. Áno, aj prislovečnému suchému humoru z ostrovov, ktorý dokáže byť skutočne zábavný. Aj rôznym aspektom britského života a identity. Pestrým farbám. Červenej. Legendárnym fotografom, ako bol Martin Parr alebo stále je Don McCullin – najprestížnejší hosť tohtoročného festivalu. Osobne sa zúčastnil jeho otvorenia a návštevníkov previedol svojou výstavou. Z ďalších spomeniem fotografku Mary Turner. Fotila Anglicko marginalizovaných ľudí. Travellerov – príslušníkov írskych a rómskych komunít. Žijú vo štvrtiach, na ktoré kráľ z Buckinghamského paláca snáď ani nedovidia. Ľudia z týchto komunít sa často cítia neviditeľní. Mary Turner sa podarilo získať si ich dôveru a pustili ju medzi seba. Výsledok uvidíte na veľkoformátových fotografiách.

„Supratim Bhattacharjee fotografoval negatívne javy, s ktorými musia kvôli zmene klímy bojovať obyvatelia delty rieky Gangy: úbytok mangrovníkových pralesov, nedostatok pitnej vody, stúpanie hladiny oceánu, ktorý pohlcuje kúsky pevniny a z jej obyvateľov postupne robí klimatických utečencov.“

Ďalšia téma je venovaná planéte Zem. Ako každý rok, festival hovorí o dôležitých environmentálnych problémoch a nabáda nás, aby sme ich brali vážne. Tretia téma sa tiež týka životného prostredia: Voda je život. Vystavujúci fotografi zachytili aj živelné katastrofy. Supratim Bhattacharjee fotografoval negatívne javy, s ktorými musia kvôli zmene klímy bojovať obyvatelia delty rieky Gangy v Indii a Bangladéši: úbytok mangrovníkových pralesov, nedostatok pitnej vody, stúpanie hladiny oceánu, ktorý pohlcuje kúsky pevniny a z jej obyvateľov postupne robí klimatických utečencov.

200 ROKOV FOTOGRAFIE

Pokračujeme k výstavám venovaným 200. výročiu vzniku fotografie. Môžete vojsť do miestnosti s kamerou obscurou a pochopiť, ako tento vynález funguje. V tejto sekcii sú vystavené aj fotografie bylín, ktoré vytvorila Britka Anna Atkins v prvej polovici 19. storočia metódou kyanotypie – fotochemickej modrotlačie. Pokračujeme k stereoskopickým obrázkom, 3D fotografii viktoriánskej éry. Vystavené „Diableries“ sú zo zbierok legendárneho britského gitaristu kapely Queen Briana Maya. A Robert Capa – jeden z najvýznamnejších fotografov všetkých čias. Jeho kariéru definovali svetové bojiská, vytvoril doslova pamäť ľudstva svojej doby. Ako prvý dokázal dostať vojnu priamo do obývačiek ľudí po celom svete. Zároveň definoval estetické aj etické formy vojnovnej fotografie. Fotografoval však aj známe osobnosti, legendárne sú jeho fotografie iného veľikána, Pabla Picassa.

„Náš festival hovorí o harmonickej koexistencii človeka a prírody, o otvorenom a láskavom prístupe ľudí k sebe navzájom. Ukazuje krásu nášho sveta a zároveň environmentálne problémy. Zdôrazňuje túžbu ľudstva po mieri,“ hovorí riaditeľ festivalu, rakúsky fotograf Lois Lammerhuber. „Žijeme vo svete, ktorý ospravedlňuje utrpenie. Medzinárodné právo mocných obťažuje. Na ľudské práva sa útočí zo všetkých strán. Ale ľudské práva nie sú len sloganom pre dobré časy. Ich dodržiavanie je povinnosťou

„Politici nemôžu vytvárať nové pravidlá, v ktorých zraniteľní nemajú práva a mocní zas nemajú limity.“

všetkých, a za akýchkoľvek okolností. Za tým si musíme stáť, aj keď je to ťažké, drahé alebo sa nám to nehodí do plánu. Politici nemôžu vytvárať nové pravidlá, v ktorých zraniteľní nemajú práva a mocní zas nemajú limity.“

Aj o týchto témach hovoria vystavené fotografie – hoci ide o vizuály, ktoré nemajú slová.●

Text Elena Akácsová

Foto O. Z. Archív Viliama Jána Grusku

Savore Róma le Gruskaske

Sedela som tam vtedy aj ja, napriek tomu, že inokedy som radšej dala prednosť zábave kdesi v zákulisí pri muzike. Mala som voči mravčej zberateľskej práci pána Grusku obrovský rešpekt, ale tie jeho monumentálne programy nazvané Rodokmeň zeme boli na mňa príliš encyklopedické a dlhé.

Aj v poradí šiesty rodokmeň bol monumentálny, encyklopedický a dlhý, ale každá sekunda išla rovno do srdca. Ľudia z rodu Rómov boli divokí, cliví, suroví i nežní, pravdiví až do špiku kostí. Gruska si program presadil napriek odporu rôznych funkcionárov, ktorí sa báli, že toľko Rómov pokope pritiahne problémy a snáď zdemoluje celý areál. Pritom opak bol pravdou. Nikdy predtým ani potom neprišlo do Východnej toľko vzorných účinkujúcich, ktorí sa do nohy a triezvi dostavili na generálku, na program aj na hodnotenie po ňom a režiséra počúvali na slovo. Na konci mu venovali báseň, ktorú nedávno objavil v otcovej pozostalosti jeho syn.

V tej básni je všetko, preto som si vyžiadala povolenie uverejniť jej český preklad od Lady Vikovej. Ústami rómskeho básnika Vlada Oláha Rómovia ďakovali Gruskovi za to, že im vrátil dôstojnosť a hlas. Jeho počin bol v mnohých ohľadoch nevidaný. Prelomil tabuizáciu rómskej témy – po prvýkrát sa na javisku spomínal rómsky holokaust a v podstate to bolo prvé celorepublikové stretnutie Rómov po nútenom rozpustení Zväzu Cigánov-Rómov v roku 1973.

Nedožitý 90. narodeniny Viliama Jána Grusku, ktorý mnohými spôsobmi významne formoval nielen rómsky, ale najmä slovenský folklorizmus, si pripomenú tento rok na viacerých festivaloch. Detviensky amfiteáter, ktorý vytvoril v roku 1975, nesie od júna oficiálne jeho meno. Zatlieskajme mu všetci, nášmu pánovi z mesta!●

Stovky Rómov prišli účinkovať do Východnej z celého Československa. Bolo to v roku 1986. V hľadisku sedeli tisíce návštevníkov a so zimomriavkami sledovali najpamätnejší program, aký tento amfiteáter zažil. Jeho autorom bol Viliam Ján Gruska.

Poděkování všech Romů panu Gruskovi

Romové, jako bych sladce spal,
ale oči mám otevřené,
hřeje mne u srdce
slastný pocit,
zahřívá mne slunce, které vyšlo
v červené záři,
v doprovodu romských muzikantů a tance.
Romové, Nerom z města došel do osady,
maličký, ale s obrovským srdcem,
jezdí, rozhlíží se, hledá, na papír si slova zapisuje,
tyto Romy si do seznamu dá,
jejich písně, jejich život,
ty Romy zve do Východné.
A Romové se nebojí tak jako tehdy za války.
Už jste dorazili, už jste tady, všichni Romové,
z Čech, ze Slovenska
Perumos, Khamoro, Romen,
i ostatní Romové, dívky i chlapci
všichni jsme jak jedna bytost, co zpívá, tančí
a o našem životě vypráví.
Tolik nám tleskají tady ve Východné,
jsme prý „dobří“.
Děkujeme ti, Grusko náš, za všechny Romy,
za ty, co jsou doma, za nás tady, ale i za ty, co již zemřeli.
Romové, zatlieskejme mu, našemu pánovi z města.
A tleskejme, Romové, také sami sobě!

Vlado Oláh, Východná 1986

Festivaloví nosiči

Text Petra Vrablicová

Foto Šimon Kern

Predajcovia NOTA BENE sa na festivale Pohoda posadili za riadidlá farebných nákladných bicyklov. S batožinou pomohli približne 500 návštevníkom a zopakovali by si to znovu.

Streda. Desať hodín ráno. Pred bránami trenčianskeho letiska stojí takmer tisíc ľudí, pomedzi nich sa autíčkom premiestňuje kapela. „Bola tam skvelá atmosféra,“ opisuje Peťo z distribučného tímu NOTA BENE, ktorý sledoval situáciu spoza plota. Na 30. ročník festivalu Pohoda prišiel spolu s kolegom Janom o deň skôr a hoci im plány postaviť stan NOTA BENE pokazil dážď, vynahradila mu to možnosť prejsť festivalový areál autom. Pre bežných návštevníkov je prístupný len pešo. „V živote som nezažil prejsť celé letisko autom. Bol to zážitok.“

Stan aj tri nákladné bicykle sa im napokon podarilo pripraviť s niekoľkohodinovou rezervou. Predajcovia Štefan, Martin, Erik a Peter nimi po stanovom mestečku prevážali batožinu tým, ktorí nemali vozík na kolieskach alebo sa tvrdohlavo nerozhodli zvládnuť svoj náklad sami. „Keď sa brány otvorili, do piatich minút sme mali

prvého záujemcu, ktorému sme odviezli batožinu,“ priblížil Peter. Len za prvý deň ich bolo 180.

PRIESTOR NA ROZHOVOR
„Pri príležitosti 25. výročia založenia organizácie Proti prúdu sa na Pohodu vraciame so službou Nosiči batožín NOTA BENE. Naposledy sme tu boli v roku 2019, kedy projekt na Hlavnej stanici v Bratislave končil. Nosiči batožín NOTA BENE boli niekoľko rokov súčasťou Pohody, preto sa veľmi tešíme, že sme počas tohto jubilejného ročníka opäť tu,“ povedala koordinátorka distribúcie NOTA BENE Barbora Sekelská. „Dostali sme úžasné reakcie, ľudia boli nadšení,“ dodal predajca Štefan. „Páčilo sa im to. Zaujímali sa o časopis NOTA BENE, chceli vedieť, prečo ho predávam.“ Štefan bol na Pohode podobne ako väčšina jeho kolegov po prvý raz.

Pri jazde na rikšiach, ako sme pomenovali nákladné bicykle,

ktoré nám zapožičali Švihaj Šuhaj a Cyklokuchyňa, si oddýchol. Energiu mu zas dodali špeciality z Foodstocku, Bao Brothers, Knižkovho Hotdogu a Jungle Roastery, ktorí misiu organizácie podporili.

Erik sa zas najviac tešil na koncerty Gorillaz a Idols. „Som tu prvýkrát a je tu skvelá atmosféra,“ usmieval sa, keď sa vrátil z rozvozu. Na letiskovej ploche sa vedľa neho objavilo dievča s reproduktorom pripevneným na bicykli. Erik niekoľkokrát stlačil svoj klaksón na pozdrav.

Keďže bol o naše rikše veľký záujem, za riadidlá si sadli aj naši kolegovia Peter, Jano a dobrovoľníci Peter a Milan. Raz ich sprevádzal traktor s príviesom, na ktorom ľudia tancovali. Našich nosičov volali, nech sa pridajú. „Viezol som batožinu viacerým ľuďom, ktorí prišli na Pohodu po prvýkrát. Je zaujímavé, že aj po toľkých rokoch stále prichádzajú noví ľudia,“ zhodnotil dobrovoľník Peter. Zdieľal s nimi tipy, kde v areáli čo nájsť, a pridal aj radu, že zabudnutý pohár sú na zemi ležiace tri eurá.

Naši cyklisti odviezli batožinu takmer 500 záujemcom. Mnohí si pri pohľade na nich vydýchli. „Sme strašne radi, že nám odveziete veci,“ ponáhľala sa k nám skupina mladých chalanov a nakladala ťažké ruksaky na korbú. Ich trápenie sme videli už od vstupnej brány.

Iných za nami posielali pracovníci festivalu. „Pýtal som sa ochranky, či nemajú servisné autá. Poslali ma sem,“ priblížil jeden z návštevníkov. Väčšina však videla oznamy o službe na internete a niektorí dokonca poznali kolegov z OZ Proti prúdu, vydavateľa časopisu NOTA BENE.

Bicykle fascinovali hlavne deti. Mnohé by sa rady odviezli. To sme im však splniť nemohli. „Sme tu prvýkrát po pätnástich rokoch. Naposledy sme tu boli ešte pred jeho narodením. Toto je jeho prvá Pohoda,“ povedala nám jedna z mamičiek a ukazovala na svojho syna. Z hanblivosti však zabudol, na ktorú kapelu sa najviac tešil. „G...Go...Gorillaz,“ snažila sa mu s úsmevom pomôcť mama.

Ostýchavosť však zmizla, keď predajca zatlačil do pedálov a pohol sa po boku rodiny smerom k stanom. Nepomáhal tak len inému s batožinou, ale aj sebe nadobudnutím skúseností s prácou na zmluvu. Zároveň vznikol priestor na rozhovor. Ľuďom netrvalo ani desať sekúnd a pýtali sa na jeho príbeh a očakávania od nasledujúcich dní.

Z PRVEJ RUKY
Nákladné bicykle a stánok NOTA BENE si pochvaľoval aj predajca Jaroslav, ktorý na festivale ponúkal časopis už druhýkrát. „Niektorí ľudia nevedeli,

ako to funguje. Mysleli si, že časopis predávame len za príspevok. S predajom je to tak vždy. Treba vysvetľovať a byť trpezlivý. Starší vedia, už predsa fungujeme nejakú dobu.“

Podľa Jaroslava láka kupujúcich zvedavosť. „Prídu, pozrú sa a neodídu. Zaujímajú ich najmä, prečo som sa v tejto

„Pohoda je v pohode, no ja som skôr na folklór. Východná. Terchová. Tam ma môžete zavrieť aj na dva týždne.“

Stretol aj niekoľko známych folkloristov z Lúčnice.

Kedysi tancoval, spieval a hral na heligónke. Nohy mu to však už nedovolila. „Som naladený na terchovské pesničky. Pochádzam spoza kopca, zo Zázrivej. Boli sme obrovská muzikantská rodina.“ Folklóru sa venoval od štyroch rokov. Jeho mama spievala, strýkovia a bratrance zas robili country a folk. „Každá rodinná oslava bola ako svadba.“

situácii ocitol. To je večná téma, no ja nerád vysvetľujem.“ Preto im zväčša odpovedá: „Život to tak zariadil.“

Nechce sa vracieť do minulosti. Mal obdobie, na ktoré by najradšej zabudol. Dnes sa riadi tým, že žijeme prítomnosťou, nie minulosťou. Ťažké časy nechal za sebou. Podľa neho je dôležité nesúdiť a neškatuľkovať ľudí, ktorí sa snažia ísť vpred.

Jaroslav si predajné miesto pochvaľoval. Hudbu aj diskusie mal ako z prvej ruky. „Všetko počujem,“ smial sa. „Bol som tu párkrát. Pohoda je v pohode, no ja som skôr na folklór. Východná. Terchová. Tam ma môžete zavrieť aj na dva týždne. Od svojich piatich rokov som festival vynechal iba dvakrát.“ Chodí tam už takmer 60 rokov. „Pätnásť rokov som bol v súbore. V Rozsutci,“ hovoril s úsmevom len pár desiatok minút potom, ako jeden zo stanov roztancoval workshop ľudových tancov zo Srbska a Rumunska.

Zo spomínania ho vytrhli dvaja muži z organizácie Človek v ohrození. „Priniesli sme vám obed. Na kávu ešte musíme počkať,“ usmieval sa jeden z nich. Poznajú sa z minulého ročníka festivalu. Jaroslav nemá problém osloviť kohokoľvek. Pravidelne za ním chodila aj Dominika z organizačného tímu, ktorá mala na starosti NGO stan, pri ktorom Jaroslav predával. Veľa však nechcel. Slniečko ani teplo mu nevadilo. „Nedokázal by som robiť vo fabrike a už vôbec nie, keď na vás hľadia kamery a niekto vás stále kontroluje.“ Takmer dvadsať rokov pracoval ako stavbyvedúci, ďalšie roky na pile. Zima či leto, vždy bol vonku. Na festivale sa mu preto páčilo. ●

Text Juraj Červenka
Foto Vladimír Holina

NA PRVOM FESTIVALE

Trenčianske Teplice žijú jubilejným 80. ročníkom najstaršieho festivalu vážnej hudby v strednej Európe. Jeho história sa začala písať v lete 1937. V kúpeľnom mestečku sa schádzali európske umelecké špičky. Slovensko dovtedy podujatie takého rozmeru nezažilo.

Dva týždne trval v druhej polovici augusta 1937 premiérový ročník Európskeho festivalu komornej hudby. Podujatie, ktorého organizátormi boli členovia Heroldovho klubu z Prahy v spolupráci s vedením kúpeľov a kapacitami ako hudobný skladateľ Alexander Moyzes, malo dva hlavné ciele – pozdvihnúť kultúrne dianie na Slovensku a dať mu medzinárodný rozmer, a podporiť cestovný ruch.

PESTRÁ SPOLOČNOSŤ

Festival pripravovali veľmi dôsledne. Festivalová kancelária rozposlala vyše 14-tisíc prospektov a pozvánok. Podľa odhadov jej pracovníkov pôsobilo v Československu v roku 1937 okolo desaťtisíc muzikantov. Každý koncert mohlo v kúpeľnej dvorane sledovať asi päťsto návštevníkov. Usporiadatelia počítali s približne tridsiatkou hudobných kritikov a novinárov. V predpredaji sa dali zakúpiť predplatené lístky rôznych kategórií. Ich držiteľia mali nárok na zľavnené cestovné na železnicu. Umelcom zase poskytovalo príjemné zázemie kúpalisko Zelená žaba. Noviny priebežne informovali, koho ďalšieho sa organizátorom podarilo do Trenčianskych Teplíc prilákať.

Počas tých pár dní sa stala súčasťou miestneho koloritu pestrá medzinárodná spoločnosť. Napríklad londýnska gitaristka Luise Walkerová, ktorá každé ráno cvičila v bočnej miestnosti Kursalonu. Alebo rímsky čelista Silva s „ostrým pohľadom, v nápadnom šedivom kabáte“, ktorý sa po večeroch prechádzal s manželkou po kúpeľoch.

Povesti zábavných spoločníkov sa vo všeobecnosti tešili bulharskí muzikanti a „Astky“, teda členky viedenského kvarteta Anity Astovej, si vraj svojou srdečnosťou získali vari každého. Rodili sa aj klebety a zaručene pravdivé odhalenia. Napríklad že tie parádne husle Maďara Zoltána Székelyho majú hodnotu najmenej jeden a pol milióna korún.

Svoje miesto v programe si našli aj slovenské talenty. Na divákov zapôsobila mladučká speváčka Anna Hrušovská, mimochodom, zomrela až v roku 2006. Dobrý dojem zanechal aj Imrich Gál, spevák, plavec a hráč vodného póla.

BUBNOVANIE KVAPIEK

Vtedajší novinári sa zhodli na tom, že najväčšej pozornosti sa tešilo Quartetto di Roma. „Povešť o veľkom umení Italov, ktorá prilákala hostí do kúpeľnej dvorany v najväčšom počte, ukázala sa ako pravdivá,“ písalo sa v jednej z reportáží. Žurnalisti venovali pozornosť aj prominentným hosťom.

Na vystúpenia bol zvedavý napríklad známy český maliar Otakar Nejedlý, ktorý si dni krátil túrami do blízких hôr. Dramatik a bývalý legionár Zdeněk Štěpánek prednášal o ľudovej piesni „Ach synku, synku“, jej melódiu si veľmi rád nôtli prezident Masaryk.

Samozrejme, bolo čo vylepšovať, návštevníci preto dostávali dotazník, v ktorom vyplňali svoje predstavy o ďalšom ročníku. A ako dnes, aj pred osemdesiatimi rokmi čelili organizátori rozmarom počasia. Na západnom Slovensku vtedy pršalo veľa a často.

Bubnovanie kvapiiek na strechu koncertnej miestnosti vraj bolo také hlasné, že odvádzalo pozornosť menej sústredených poslucháčov. To ale nebol najväčší problém. „Lejak komplikoval odchod hostí z koncertu – najmä dámam v dlhých večerných toaletách, ktoré pešo nemohli cez zablatené chodníky parku do hotelov. Auto pri dvorane nebolo možné takmer nikdy nájsť. Jeden z čašníkov mal raz skvelý nápad. Otvoril jeden krikľavo červený slnečník, ponúkol ho istej

„Počas tých dní sa stala súčasťou miestneho koloritu pestrá medzinárodná spoločnosť. Napríklad londýnska gitaristka Luise Walkerová, ktorá každé ráno cvičila v bočnej miestnosti Kursalonu.“

dáme a vyviedol ju k autu. Za chvíľu sa vynorilo takých daždníkov viac,“ informovali v článku „Po prvom festivale trenčianskoteplíckom“ v Slovenskom denníku.

REPERTOÁR

Premiéra dopadla v zásade úspešne, nič teda nebránilo v pokračovaní. Aj v auguste 1938 divákov nadchýnal pestro vyskladaný program. Podľa kritiky za rok nabral na kvalite. No novinári už vnímali aj nedostatky. V samotných Trenčianskych Tepliciach vraj bola propagácia festivalu slabá. „Ľudia museli kade-tade zháňať informácie, kde a kedy bude koncert, po čom dostanú

lístky,“ znel jeden z postrehov. V prvý večer festivalu, usporiadanom pod patronátom ministerského predsedu Milana Hodžu, vystúpila „domáca“ zostava – Ondříčkov kvarteto z Prahy. Obecenstvu sa Janáčkovce, Sukove či Dvořákovce skladby v ich podaní veľmi páčili, kvarteto sa totiž tešilo všeobecnej popularite. Vystupovalo s podporou Československého rozhlasu a hoci sa sústredilo na široký klasický repertoár, najbližšie mali jeho členovia k dielu Antonína Dvořáka.

Organizátori neskôr vymieňali istotu úspechu za prekvapenia. Napríklad dvanásťčlenné vokálne teleso The Tudor Singers z Londýna upútalo škótskymi ľudovými piesňami. „Na želanie festivalového výboru naštudovali a zaradili anglickí speváci do programu s neobvyčajnou ochotou skladbu Krištofa Haranta z Polžíc, českého majstra z čias pred Bielou horou,“ predstavovali ostrovných hostí. Kvartet polski sa zameral na ukážku poľskej hudby z obdobia klasicizmu, vedúcu úlohu, teda prvé husle, mala za úlohu hudobníčka Eugenia Umińska.

Vyvolávanie davu tak trocha očakáva každý interpret. Na prídavky si hudobníci spravidla šetria tie najpopulárnejšie skladby. Nejde o zvyk novodobý. „Obecenstvo, ktorého sa zišlo nezvyčajné množstvo, prijalo výkony talianskych umelcov s veľkým nadšením a donútilo ich, aby pridali jednu vetu z kvarteta Brahmsovho,“ informovali v trenčianskej regionálnej tlači o účinkovaní talianskeho Quartetto di Roma. Zvýšený záujem o hostí z Talianska nebol náhodný a návštevníci presne vedeli, do čoho idú, keďže zoskupenie pod vedením profesora Zuccarinioho v Trenčianskych Tepliciach vystúpilo aj rok predtým.

Pražské dychové kvinteto muselo ukázať ešte väčšiu štedrosť dvoma pridanými skladbami.

HAYDN NEKLASICKY

Pozornosť pútalo a otázky vyvolávalo sláčikové kvarteto z Bruselu a v jeho podaní skladby Josepha Haydna, Cézara Francka a v tom čase aktívneho českého skladateľa Pavla Bořkovca. „Meno Pavla Bořkovca, na Slovensku, bohužiaľ, menej známe, patrí priebojnému skladateľovi pražskému. Jeho kvarteto, ktoré sme v podaní bruselského združenia na festivale počuli, je iste z jeho diel najhodnotnejšie,“ písalo sa dva dni po vystúpení 25. augusta 1938 v Slovenskom denníku. Podľa reportáže návštevníkov prekvapovalo hudobné experimentovanie, veď ani znalci klasiky neboli zvyknutí na Haydna v takom „ostrom výraze, natoľko rýchleho, znejúceho nezvykle a neklasicky“.

Silný program nasledoval aj v ďalších dňoch – koncertmi Havemannovho kvarteta z Berlína a Nového maďarského kvarteta z Budapešti. Festival v Trenčianskych Tepliciach bol významnou spoločenskou udalosťou. Vzácní hostia prichádzali na javisko, ešte známejší sa usádzali v hľadisku. V zozname návštevníkov z leta 1938 sa objavujú mená ako W. J. Carr, veľvyslanec USA v Československu, či jeho poľský kolega Kazimierz Papée. Odborníkom na slovo vzatým bol Auguste Mangeot, klavirista, hudobný kritik a spoluzakladateľ slávneho konzervatória École Normale de Musique de Paris.

Aj v roku 1939 vystupovali v Trenčianskych Tepliciach umelci, riaditeľstvo kúpeľov však mohlo manévrovať len na veľmi obmedzenom priestore. Pomoc z Prahy po zániku spoločného štátu neprichádzala a pestrú medzinárodnú zmes nahrádzali domáci interpreti.

Koncom medzivojnového obdobia sa teda začala písať história festivalu, ktorý sa neskôr prispôboval dobe. To znamená, že aj totalitným zriadeniam a politickým okolnostiam. ●

Len si posediť na lavičke

Text a foto Lucia Bucheňová

Niektoré príbehy sa počúvajú ťažko. A ešte ťažšie je o nich rozprávať. Ten Kvetkin a Jurajov sa začal pred pätnástimi rokmi.

Obaja si prešli partnerskými vzťahmi, ktoré sa skončili osamelosťou.

„Zoznámili sme sa cez kamarátku, aj keď sme o sebe vedeli,“ s úsmevom hovorí Kvetka. „Juraj bol dvakrát rozvedený a mal troch synov. Ja som z predchádzajúceho vzťahu mala dcéru. Preto som bola opatrná. Vedela som, že deti, to je v prvom rade zodpovednosť. A tak som naše zblíženie zo začiatku brala s odstupom. Ale Juraj bol skvelý, presvedčil ma. Aj s deťmi sme mali pekný, súdržný vzťah. Po pol roku sme sa rozhodli, že budeme bývať spolu.“

Kvetka si na toto obdobie spomína s láskou ako na „najlepšie v jej živote“. Vyvrcholením boli zásnuby – po dvoch rokoch im ich tajne vystrojili deti, Jurajov syn dokonca kúpil obrúčky. Svadbe nič nestálo v ceste.

„Viete, vyrastala som v detskom domove a rodinu som z detstva nepoznala. Mala som len predstavy. Tie sa mi zrazu začali naplňovať,“ pokračuje Kvetka. Z jej slov cítiť úprimnosť. Obaja mali stabilnú prácu, žili skromne, ale so snami. Prenajali si byt a postupne si podľa možností plnili dávne túžby. Juraj si kúpil motorku, parádnú Apriliu Pegaso. „Chodili sme na nej na výlety po okolí. Jasné, že som sa bála, ale bola som dobrá spolujazdkyňa, nenarúšala som rovnováhu,“ smeje sa Kvetka. Pribudol aj prives, s ktorým plánovali dlhšie výjazdy.

Prvé problémy sa začali po trinástich rokoch. Nešťastie väčšinou nechodí naraz, ale nebadane a postupne. Kvetka si všimla, že Jurajovi občas

z rúk padajú veci. Niekedy nečakane spadol, aj keď sa o nič nepotkol. A občas akoby nemal cit. Chytil horúci predmet, ktorý ho nepopálil.

Keď sa tieto príznaky opakovali, prišlo prvé podozrenie. „Celý život som pracovala ako opatrovateľka v domove dôchodcov a niečo som o chorobách vedela. Hneď som myslela na to najhoršie – skleróza multiplex,“ hovorí smutne. „Požiadali sme o vyšetrenie na neurológii.“

Ale ako to už u nás chodí, na všetko sa čaká a všetko má svoj čas. Zhoršujúca sa situácia vyvrcholila urgentnou hospitalizáciou. A nečakanou diagnózou. Jurajovi zistili nádor na mieche v oblasti krku. Bol už taký veľký, že skôr ako z onkologických dôvodov mu hrozila smrť zadusením. Zasadol tím špecialistov, ale výsledok nebol žiadny. Chirurgovia sa operácie báli a zákrok neodporúčali. Nádej na úspech vraj bola nulová.

Jurajovi nasadili jedenkrát mesačne kortikoidy, aby aspoň ako-tak žil. „Bolo to čakanie na smrť,“ hovorí so slzami v očiach Kvetka. Juraj postupne prestával ovládať svoje telo. Chodil minimálne a menil sa na pasívneho ležiaceho pacienta. Mal iba 54 rokov. Potom sa objavili dvaja chirurgovia, ktorí povedali, že to predsa len skúsia. Že je tu nádej, aj keď šance sú jedna k jednej. Juraja upozornili na riziko a on súhlasil. Veď nemal čo stratiť. Bolo sa však treba ponáhľať, operáciu mohli uskutočniť, kým bol ako-tak mobilný.

Zákrok však nakoniec posunuli. Príčinou bola udalosť, o ktorej Kvetka nedokáže rozprávať bez slz. „Moja dcéra sa rozhodla, že sa ešte predtým vydá. Chcela, aby bol Juraj na svadbe, aby ju ako otec odviezol k oltáru a aby si spolu zatancovali. Chápete, aký mala k nemu vzťah, aj keď nebol jej biologickým otcom?“ Juraj počas tanca len stál a potom ako prípitok vypil cez slamku jedno pivo. Ale bol tam.

Prispieť môžete aj naskenovaním tohto kódu z vášho mobilného bankingu.

Osemhodinová operácia dopadla podľa chirurgov „dobre“. Nádor bol vonku, ale Juraj kompletne ochrnl a objavili sa problémy s dýchaním. Výsledkom bol ležiaci pacient s tracheostómiou, ktorá prerástla do napojenia na umelú pľúcnu ventiláciu.

Po dvoch mesiacoch to Kvetka nevydržala a na reverz zobrala Juraja domov. Impulzom bol moment, keď ho prišla navštíviť a uvidela, že ventilácia je odpojená a Juraj dýcha sám. S pokročilými dekubitmi ho uložila do polohovateľnej postele a, ako hovorí, začal sa iný život. Dvadsaťštyrihodinové šichty s prerušovaným spánkom, so sledovaním, či Juraj dýcha, s odsávaním hlienov, ošetrovaním preležanín, hygienou... A, samozrejme, s dobre známou „podporou“ štátnych inštitúcií.

„Mala som skúsenosti z domova dôchodcov, ale toto je predsa len iná situácia. Jurajov stav sa mierne zlepšoval a ja som chcela urobiť maximum. Kým som mala z čoho, platila som rehabilitačnú sestru, ktorá mi ukázala, ako máme cvičiť, ktoré pomôcky sú vhodné, na čo sa sústrediť. Keď sa mi financie minuli, už som len opakovala, čo som od nej odkukala. Ale pomáha to,“ povie Kvetka s nádejou. „Dnes už Juraj dýcha sám, diera v krku je zahojená a dokáže mierne pohnúť rukou. Aj sa normálne porozprávame,“ smeje sa a opisuje, ako občas spomínajú na spoločné zážitky. Na staré zlaté časy.

Bolo by zbytočné rozoberať podporu a súčinnosť zo strany štátnych inštitúcií. Nekonečný boj a čakanie na schválenie a posudky, odvolávanie sa proti nepochopiteľným rozhodnutiam a nejednoznačným zdôvodneniam.

↑ Kvetka a Juraj držia navždy spolu.

Preto len stručne: Juraj poberá invalidný dôchodok a Kvetka opatrovateľský príspevok. „Keď z toho odrátame nájom a splácanie pôžičky z čias, keď ešte bolo všetko OK, tak to dáme a skromne vyžijeme,“ hovorí Kvetka. „Schválili nám závesné zariadenie, pomocou ktorého dostanem Juraja z postele do kúpeľne. Stojí okolo štrnásttisíc eur a preplatia nám 80 percent. Tie isté percentá nám odklepli na sedemtisícový schodolez, pomocou ktorého by som Juraja mohla zobrať von. Mal by ísť na rehabilitáciu do Kováčovej, ale iba sám. Mne ako sprievodu nedajú nič. Veľmi by to potreboval. Ak nenastúpi do decembra, pobyt prepadne. Ale ja na to naozaj nemám a on sám ísť nemôže.“

Zariadenie, ktoré Jurajovi umožní prvýkrát po siedmich mesiacoch sa osprchovať, vozík, na ktorom prvýkrát po siedmich mesiacoch vyjde na vzduch, a rehabilitácia, po ktorej možno pohne rukami a nohami. „Viete, ja som z detského domova nemala prehnané predstavy o živote. Ale nejaké sny som mala. Už som sa ich však vzdala. Motorka je dávno predaná a prives chátra u známych. Chcela by som len jedno: aby som s čistým a pekne oblečeným Jurajom mohla len tak vyjsť von a posediť si na námestí pri káve.“●

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a ľuďom so znevýhodnením, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Kvetky a Juraja osloví. Aj váš príspevok sa použije na dofinancovanie pomôcok pre znesiteľnejší život pre Juraja – závesné zariadenie, schodolez a pobyt v Kováčovej. Ďakujeme!

Číslo účtu IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205 (Prima Banka), SWIFT: LUBA SKBX. Názov účtu: Medzi nami, pripíšte poznámku – Kvetoslava a Juraj.

Kontakt na OZ Medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

42

NOTA BENE

LÚŠTENIE

autor: Pavol Surovec	lebo (básn.)	Roľnícke družstvo (skr.)	exmetropola Barmy	prázdna strana v knihe	Pomôcky: AKKA, GRABO, SISI	obyvateľ Ruska	symetrála	ujma, škoda	druh palmy		táboril v stane	rímska dvojka	ako (básn.)	Izabela (dom.)
druh ošípanej					ranná vlaha zvýšený tón H o poltón					hora v Ugande častica				
1. časť tajníčky														
	brazílsky literát	syn boha Pana predložka					Renáta (dom.) ugrofínsky bájný vták					ad acta (skr.) mesto v Nemecku		
a podobne (skr.)			chem. zn. arzénu štvrt' v Londýne			odňatie (angl.) výročná slávnosť							3. časť tajníčky	stredoafriický trpasličí kmeň
stavba cez rieku					maša (zast.) ťavi križenec					práca s pluhom opytovacie zámeno				
otec (hyp.)				zvieraci brloh Ludová knížnica				elementárna častica tlač. agentúra USA						
2. časť tajníčky							tatársky náčelník							
odkryl							pozícia, položenie							

Vylúštenie z minulého čísla: Tancuj ako by ťa nikto nevidel, miluj akoby ťa nikto nezranil, spievaj ako keby ťa nikto nepočul a (ži ako by si mal zajtra umrieť). – Oscar Wilde

Nikdy nemôžete preplávať oceán, kým nemáte [...]. – Krištof Kolumbus

	6			2				8
9	8			6				
			9			7		
		1			5			
3	7						6	
			3				4	2
		2				5		7
				3	1			
5				9	6			

griddlers.net

	4					3		
9		3	2		7			
	5		9				1	
	2	6		3				
			1		2	8		7
	9			5				3
4				9		1		
		8						4
				2	4			

griddlers.net

KÓDEX PREDAJCU SOCIÁLNEJ SLUŽBY

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste.
- Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
- Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvedenom na jeho preukaze.
- Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu.
- Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezyvy, čistý, upravený, slušný).
- Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov.
- Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
- Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

KÓDEX PRISPIEVATEĽA

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predajcu.
- Neprispievajte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou.
- Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

MESAČNÍK NOTA BENE, 24. ROČNÍK, 8/2026

Redakcia: Šéfredaktorka: Jana Čavojská, jana.cavojaska@notabene.sk, 0903 546 742. Redaktorka: Petra Vrablicová, petra.vrablicova@notabene.sk. Vizualný koncept: Denisa Šířová & Martin Jenča (Milk). Sadzba a zalomenie: Martin Mistrik. Vizualný editing: Jana Liška Schmidt. Korektúra: Mária Beňáčková Rišková.

Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 59 62, notabene.sk. IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK 202 158 57 31, číslo účtu IBAN: SK21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX. Registrácia na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISSN 1335-9169.

PROTI PRÚDU: Štatutárna zástupkyňa: Nina Beňová 0908 434 826. Finančné oddelenie: Daniela Žideková 0911 209 559.

Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733 388, Robert Olejár 0917 526 158, Ivan Scholtz 0905 440 764, Michaela Kukučka 0908 293 233, Monika Miková 0905 952 471. Sociálni pracovníci: koordinátorka Lucia Frimmelová 0905 440 878, Erik Kapsdorfer 0905 440 946, Dagmar Korentsyt 0908 229 830, Kristína Nagyová 0915 985 640. Distribúcia: Barbora Sekelská 0915 779 746, Peter Kováč 0908 986 603

Program Bývanie NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905 595 520, Rebeka Sekulová 0908 268 034, Mária Teleky 0905 440 887, Alexandra Lukačovič Senajová 0911 654 411, Dagmar Gurová 0917 337 235. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905 812 175.

Program Advokácia: Nina Beňová 0908 434 826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk

● Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

● Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 4 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,40 € a predáva za plnú sumu 2,80 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím, informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

● OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

● OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na notabene.sk.

43

TIRÁŽ

FESTIVAL

PROGRAM BÝVANIE NOTA BENE

Hľadáme prenajímateľov bytov

Pomôžte našim predajcom opäť zažiť pocit domova.

PREČO PRENAJAŤ BYT PREDAJCOVI?

- Pravidelné platby bez meškania
- Kvalitne pripravená nájomná zmluva
- Asistencia pri komunikácii s nájomcom
- 26 spokojných súkromných prenajímateľov
- 36 nájomcov v Programe Bývanie NOTA BENE

socialna.agentura@notabene.sk

+421 905 812 175

HĽADÁME
Garsónky
1-izbové byty
2-izbové byty

Inzercia

Malacky (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Lukáš Krchnák, 034/772 24 57, centrumbetania@gmail.com

Nitra (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončková, 0907 451 771, 037/652 30 28, rafael.charita@gmail.com

Nové Zámky (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02

Piešťany (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 76 87, domum@piestany.sk

Poprad (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 42 09, marcela.michalkova@msupoprad.sk

Prešov (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vašková, 0947 975 909, podalej@gmail.com

Svidník (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917 673 107, info@spodmar.sk

Trenčín (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Lujza Roderová, 0905 983 099, roderovalujza@gmail.com

Trnava (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Peter Mlynský, 0940 602 151, peter.mlynsky@charitatt.sk

Vranov nad Topľou (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Ľučná 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 15 78, chd.vranov@charita-ke.sk

Zvolen (2016): Charita sv. Alžbety n. o., J. Jesenského 495/33, 960 01 Zvolen, 0902 057 264, soc.pracovnik@charitazvolen.sk

Žilina (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 47 95, spdcv1@charitaza.sk

Čo sa udialo s vašimi peniazmi, kým ste dočítali poslednú stranu?

Keď ste si toto číslo kúpili, váš predajca získal peniaze na jedlo, lístok na MHD alebo nocľah v ubytovni. Je to konkrétna pomoc, vďaka ktorej zvládol dnešný deň o niečo dôstojnejšie. A za to vám z celého srdca ďakujeme.

Realita života na ulici je však náročná a čím dlhšie je človek bez domova, tým ťažšie sa z nej dokáže dostať. Okrem hmotného nedostatku musí prekonať bariéry, ktoré nie sú vždy len finančné. Po dlhom pobyte na ulici často stráca schopnosť zorientovať sa vo veciach, ktoré sú pre iných úplne samozrejmé. Zarobiť pár eur na jedlo je jedna vec, nájsť si ako človek bez domova finančne dostupný prenájom je výzva, ktorú by bez pomoci nezvládol takmer nikto.

Preto hľadáme nájomné byty za zvýhodnené ceny, ktoré si naši klienti môžu dovoliť. Sme styčným bodom pre prenajímateľov a sociálnou, administratívnu a technickou podporou pre klientov. Aktuálne sprevádzame **viac ako 36 ľudí v 25 bytoch**. Pomáhame im vrátiť sa k veciam, ktoré človek bez skúsenosti s bezdomovectvom robí automaticky, no v náročných podmienkach ulice idú do úzadia – ako je hospodárenie s peniazmi, varenie vo vlastnej kuchyni či zvládnuť obyčajné ticho a samotu za vlastnými dverami, ktorú po celé roky na ulici nezažijete.

Dostupné nájomné bývanie je jedinou cestou, ako bezdomovectvo ukončiť natrvalo. Popri tom neustále pracujeme na systémových zmenách, aby život na ulici nebol pascou, z ktorej niet návratu. Tieto procesy trvajú mesiace a stoja peniaze, ktoré predaj časopisu nepokryje. Ak považujete našu prácu za užitočnú, **staňte sa naším podporovateľom**. Dá nám to možnosť lepšie plánovať a systematickejšie rozvíjať naše aktivity. Naším klientom tak dávate istotu, že sa budú mať vždy na koho obrátiť.

Kúpou časopisu pomáhate niekomu prežiť deň. Finančnou podporou im odomykáte dvere k stabilnému a bezpečnému domovu.

Darovací formulár
nájdete na

notabene.sk/chcem-darovat

NOTABENE

